

OROL.

Časopis pre zábavu a poučenie.

Zodpovedný redaktor **Ján Kalinčák**. Riadny spolupracovník **Andrej Sytniansky**.
V Turč. Sv. Martine, 25. decembra 1870.

JÁN PALÁRIK,

knaz, dramatik slovenský a dopisovateľ náš umný,
odobral sa k otcom dňa 7. decembra 1870.

Večná mu pamäť i u nás, i u slovanského národa!! — —

**Málo máme ľudí, a i ti nám jeden za druhým
umierajú!!**

Žiaľ, žiaľ, žiaľ!!!

N a V á h.

Slovenský Váh, rieko Tatre verná,
Kam sa dely tvoje slavné časy?
Kde sú tvoji hrdinskí zemani?
Kde tie hrady bujných hôr okrasy?
Kde zemanky a zemauské panny,
Čo v hradoch tých pyšných prebývaly
A ku kolbe pre miláčkov svojich
Pásky zlatom, striebrom vyšívaly?

Slovenský Váh, rieko Tatre verná,
Kde sú Vily, krásne Vily tvoje?
Kam slávikov z haja zeleného
Podely sa ľubospevné roje?
Kdeže je ľud, junač bojachtivá
Kde jich družky modrooké devy?
Veď na poliach žiaľ a smútok leží,
Kde sú jejich svetochýrne spevy?

Slovenský Váh, rieko Tatre verná,
Kde sú ľudu bohočestné mravy?
Kde sú zvyky po otcoch zdedené?
Kde sú jeho národné zábavy?
Kde je, kde je, pre Boha, povedz mi,
Kde je zlatá Slovenska svoboda?
Či ju azdaj hrom a búrka sprala,
Či ju stihla hroznejšia nehoda?

Tam je všetko, druh moj rodolubý,
Prišla zima, čudská zima krutá,
Ta zaviala vetrom cudzopasným
Okovala Tatru v mrazné putá.
Ľad poroby junač našu kľúči,
Mlhy husté na oči jej padly,
A na naše žirne role, polia,
Krkavci si pažraví zasadli.

No zaveje — už povieva vetrik
Vetrik teplý čo zimu rozplaší,
Tatra zkvitne; za svobodu stanú
Si do boja víťazovia naši.

I sokoli z kriváňskeho braľa
Zavesľujú ponad žirne polia,
Do krkavcov dajú sa pažravých
Zaženú jich nazpät do podolia.

A pod Tatrou nový život bude,
Život slávy a zlatej svobody,
Navráta sa slávici spevaví
K činu stanú driemajúce rody.
Hor sa, hor sa junač bojachtivá
Na krkavcov sober samopaly,
Hor sa na nich, aby sme raz slušnú
Za pažravosť odmenu jim dali.

A. Svätopluk Osvald.

O r a v a.

Poveš od Jána Kalinčáka.

(Dokončenie.)

XI.

Po zdurnom odbavení komisára Bajčiho v Revišnom by sa nikto nebol na Zámku nazdával, že Lauček tak skoro a v takej hojnosti všelijakých zásob privezie, tak že to tak vskutku vyzeralo, jako by sa chcel pri svadbe Ladislava so Žofiou zvlášte vyznačiť. Ale práve to vzbudilo najväčšiu podozrivosť u terajšieho veliteľa Zámku Čobornák-Pika. I vyšiel tento zo Zámku, poďakoval sa vlúdne Laučekovi za privezené švelijaké potravu a nápoje ale nikam ho do Zámku pustit nechcel. Rozprlil sa teda Lauček už či sa bál ženy, že mu bude na oči vyhadzovať, že ho páni zemani za hodného nedržia ukázať mu Zámok, v ktorom oni sami teraz útočište hľadajú, a či že mal tam druhé úmysly, i odišiel domov lutujú zratu svojho majetku tak na darmo do vetra vyhodeneho a šemrajúc pri tom i sám na seba, i na cudzieho hosta, čo mu bol takú radu udelil.

Ináčej ale vystupoval Janko Kováč na Zámku. Predtým drzý, nespokojný, voždy sa vystatujúci o tom, čo on kedy vo svete zku-

sil, a opovrhujúci prostotou zemanstva oravského, zostal teraz tichým, málo hovoriacim, pánu Elekovi Kubínimu sa veľmi poklonkujúcim, pánu Čobornák-Pikovi ale tak poslušným, že mu tento sveril úlohu tú, ktorá vlastne jemu samému prislúchala, totiž stráž nad bezpečnosťou zámku. Pochlebovalo to veľmi Jankovi, že vo zbrani vycvičený vojak uznával vojenskú múdrosť jeho, ačpráve si bol povedomým, že on za Nádaždovských čias býval len dobrovoľníkom.

Tak stály veci na Zámku, keď hrozné meno „Špork“ z novu nad Oravou zahrnelo.

Dobýjali Nemci zámok, ale ho dobyť nemohli.

Najedoval sa Špork, a chtiac slovu svojmu, ktoré po sobáši Štefana Revického Elekovi Kubínimu dal dostať, hľadal po dolnej Orave pánov zemanov, a nenajdúc nikoho, okrem starého Mešku, otca Ladislavovho, dal ho jednoducho zotiať v Kubíne.

Keď sa vesť táto na Zámok dostala, poplakalo sa i malé i veľké, ale tým viacej sa oduševnili všetci slovami Elekovými k zmužilosti vyzývaní až dotiaľ, pokiaľ plukovník Julius Michna nedôjde.

S chýrom o smrti starého Mešku ale zaspadlo voľačosi na svedomie Eleka Kubíniho; zišiel nu totiž na um slub starému Meškovi daný, že syn jeho Ladislav so Žofiou na Zámku sosoobášený bude. I bolast nad ztratom priateľa svojho, i bolast nad bezohladným zachádzaním Šporckovým s krajinou uhorskou a k tomu povedomie, že on sám vždy slovo svoje vyplnil, kedykoľvek to len nepredvídané okolnosti a pomery neprekazily: ponúkaly ho aby slovu svojmu dostál a svadbu dvoch snúbencov čím skorej odbavil.

Povolal teda kňaza Zimu, alebo Zimániho, povedal mu čo má byť jeho povinnosťou, vydal dišpensáciu od ohlášok, povolal i Ladislava i Žofiu k sebe, spolu i s pány bratmi, zemami z dobrého rodu, rozložil im celú vec až na podrobnosti, tak že sa naostatok páni zemani pred zámočkou Thurzovskou kaplnkou schádzať začali v tak hojnom počte, že sa v Orave nikdy žiadna svadba tak neodbávala, jako táto.

Kňaz Zima si bol povedomý terajšieho nebezpečenstva, i krušno mu padlo práve v takom čase sobášiť dvoch ľudí, ktorí ani sami nevediac, jako sa pred tým sišli, a jako sa jich duše spojily, a teraz mali predstúpiť pred oltár páne, pred ktorým si mali sľúbiť večnú vernosť až do smrti.

A smrť ich zastihnúť mohla každú chvíľu, bo Šporck neznal milosrdenstva.

Ale kňaz Zima neperoroval mnoho, a len im pokázal na Thurzovský oltár, (ktorý sa teraz v Necpaliech v Turci v luteránskom kostole nachádza) na ktorom je vyobrazený symbol viery kresťanskej, i vypovedal: „viera ťa uzdravila, a láska vás spasí.“

Elek Kubíni sa díval na to prísny zrakom, a dal i mladoženichovi i neveste svoje požehnanie, hovoriac k Žofii: „dieťa moje! ja som sa na tebe veľmi prohešil, keď ešte o tebe ani reči byť nemohlo. Po sobáši tvojich rodičov som preklial ich potomstvo len zo samej zdury oproti Šporckovi; teba teraz vydávam, práve keď ten samý Šporck nám o život ide. Mne nech bude Boh milostivý za všetky moje previnenia, za každú zlú myšlienku, za každé trpké slovo keď už skoro príjdem pred tvár jeho; teba ale nech žehná svätým prstom svojim, a nech žiar velebnéj tváre jeho nad tebou svietiť neprestane!! —

Nech si príjde Šporck kedykoľvek, nech vy dobyje zámok, nech so mnou naloží podľa vlastnej vôle, ale s tebou dieťa moje bude iste po ľudsky zachádzať, bo je tvojim krstným otcom.“

Slávnostný okamih tento, a k tomu slová Elekove pohnuly srdcami všetkých shromaždených, tak že mnohým prítomným slzy do očí vstúpily; Žofia ale klakla na kolená, chytila strýca Eleka za ruku, bozkávala ju, i skropila ju slzami svojimi.

Elek Kubíni hladkal Žofiu po hlave jednou rukou, a druhou pritisol ju na prsá svoje a pobozkal ju, i jako by sa nič nebolo stalo, a jako by on sám pred tým nič nebol preriekol, vypovedal: „nie tak dieťa moje! Ja som práve v nešťastí veľký. Mňa nič zložiť nemôže, a keď vás dvoch mladých ľudí vidím, tak mi srdce zakvitáva, i teším sa, že vás na veky spojených vidím. A preto podme deti moje ďalej, bo som vám, vás strýc, prichystal svadbu, jakej posial ešte v oravskej stolici nebolo.“ —

„A teraz,“ pokračuje ďalej Elek, „čo svesujete hlavy? hore sa! Ja sám, hoc by sa mi až kolená podlamovať mohli, si s vámi zatancím, a práve o tanci ani slova byť nemôže, bo to bude posledný tanec a posledná svadba v živote mojom. A tešme sa v pánu pokiaľ sme spolu, bo je vždy možno, že dva, tri ráz slnce za hory oravské nezapadne a že o nás viacej ani chýru nebude. — Ďalej, ďalej!“

I jako by čarovným prútom pošibnutí, pohli sa svadobníci zo zámočkej kaplnky poslúchajúc, jako voždy slovám Elekovým, a prišli do paloty zámočkej, kde dal Janko Kováč pozakrývať stoly a rozostaviť najlepšie jedlá, ku ktorým vlastne Lauček najlepšie prispel a vína, ktoré iste len Lauček priniesť bol v stave, bo dlhý odpor Zámku oproti Šporckovi ináčej už skoro všetky zásoby vyčerpali.

Hodovali páni, hodovaly panie; prípitkov bolo mnoho, jako je to už u nás obyčaj pri svadbách, meninách a iných slávnostných príležitostiach, až na ostatok zakričí už dobre vínom podkovaný Čobornák-Pik pred tým Rapko menovaný: „Janko brat mój, duša moja drahá, vína sem!“

Ale Janka Kováča tu nebolo.

„Ale pán brat Janko!“ volá ďalej Čobornák, „nože doneste toho vína!“

Ani tu sa Janko neozval.

Tu vstal Elek Kubíni i doniesol sám vína hosťom, pohladkal Žofiu, ktorá zrak svoj viacej na Ladislava, nežli na starého strýka upierala, ktorý pamätlivý súc, že je vlastne jeho úlohou dbať o bezpečnosť Zámku i vtedy, keď si druhí hovlia a sa zabávajú.

Ale jaké bolo prekvapenie jeho, a jako ho hrôza prejala keď sojdúc dolu do dvora uslyšal slová Janka Kováča: „nuž čo vás po tom či tam páni hodujú lebo nie, vás iste nikto k hostine nezavola, a pán generál Špork, ktorý je môj úprimný priateľ, vám každému dá tri dukáty, ak sa zrečíte Eleka Kubíniho, ktorý vás len balamutí, a vám mäďové motúžky po ústach potiera, aby ste sa dali pobíť, pokaličím mne nič, a tebe nič.“

Jako bolo viceispánovi pri počutých týchto sloách každý sa domysleť môže, ale tiež každý uverí, že sa zdesil, keď zahrnely na dvore z pár sto úst slová: „pravdu máš Janko, čiru čistú pravdu. Otvárajte bránu! otvárajte bránu!“

I začala rota sohnanych tu paholkov tľec sekerami na bránu, ktorá ale železnými obručami a klincí obrnená tak skoro prelomená byť nemohla.

Tu kričal Janko Kováč s úsmechom: „ticho, ticho dietky moje! Tu sú kľúče a otvorime bránu; pán kastelán Čobornák mi jich odovzdal, keď sa dobre Laučekovho vína nasúkal, a si nepomyslel, že i vy máte tak žižňivé duše, jako on, a že vám nedal nič, ale nič.“

V tom zavrždal kľúč v zámockej bráne, a v okamihu zahučaly bubny, zavrešaly trúby, a kopa ozbrojených vojakov cisárskych sa vrátilo do dvora, volajúcich: „Špork, Špork, Špork!“

A tu sa zatemnilo oko Eleka Kubíniho, srdce jeho prestalo biť, dych jeho sa skoro zastavil, i stál za chvíľu jako skamenelý. Ale dobrá hrdinská duša jeho sa i pri tom sobrala, tak že pocťac že viacej žiadnej pomoci na svete niet, sa jednoducho odobral ku svadobníkom do paloty, a jako by sa nič nebolo stalo, vyzdvihol pohár a vypovedal: „deti moje! slávíte dnes svadbu, slúbily ste si vernosť až do smrti pred božím oltárom:

i buďte si vernými až do smrti, a tak nech vás ruka božia požehnáva; vy ale druhí páni moji shromaždení! buďte verní uhorskej krajine až do smrti, jako títo mladí sami sebe vernými byť majú!“

Vstali všetci, pozerali jeden po druhom vážnym okom i zavolali: „budeme verní uhorskej krajine až do smrti!“

Elek Kubíni si na to zastal, vystrel sa jako stĺp a vážne vypovedal: „tak zostaňte vernými až do smrti!“

V tom zašumie volačosi pri dverách svadobnej dvorany; Janko Kováč sa objaví na prahu otvorených dvier, a obráťac tvár do chodby vypovie: „poďte, poďte! tu sú všetci, a lapíte jich jako myši do pasce.“

Kapitán Helm, ktorý bol pred tým lajdinantom, a ktorého teraz kapitánom urobili, vnišiel dnu, a za ním celá čata vojska.

Kapitán vyriekol: „páni! poddajte sa, ste mojimi lapenými!“

„Dobre keď je to tak,“ odvetí vážne Elek, „i nerobíme si z toho nič, okrem že nás bol v stave zradit zeman uhorský, Janko Kqváč; ale myslím pri tom že sa voždy od zdvorilého človeka, jako ste vy, očakávať môže, aby nerušil aspoň vtedy pokoj ľudský, keď sa vydržiava slávnosť rodinná, jako svadba, pri ktorej sa na nepriateľské úmysly ani mysleť nemôže.“

„Lári fári“ vypovie posmešne kapitán Helm, „vy ste mi múdry panáčok, keď sa nazdáte, že rebellanti sa môžu vyhovárať preto, že krštenie, lebo svadbu odbavujú.“

Potom obráťac sa k svojim vojakom, zavolá kapitán Helm: „strážmešter Bajús! sem povrazy! sviaž jedného každého, čo sa tu v palote vynachádza!“

Priniesli povrazy, sviazali všetkých, ženské i mužských nevnímajúc ani viceispána Eleka Kubíniho.

Noc minula i nastal za ňou deň.

Ale deň tento bol osudným na oravskom zámku.

Na dvore, na ktorom teraz stojí socha Jána Nepomuckého si zastal general Špork medzi vojsko svoje a kapitán Helm vyčítal ortiel smrti nad všetkými shromaždenými.

Špork stál jako zkamenelý, nehovoriac ani slova; ale zdalo sa, jako by mu bolo zaískrilo oko keď na k tomu pripravený, a z hora zaostrený kôl za živa vtiskli Čobornáka-Pika, ktorého bolasti tak hrozné byt musely, že kričal, až hlas jeho skoro nebesiami zatriasal. Preňho to pravda nebolo nič, bo to prisľúbil už pri svadbe Štefana Revického a Eleny Kubínich, ale človek je človek, a Čobornák utrpel také otrapy, jaké inácej málo kto. Ale my teraz pravda o dač podobnom sotvá viacej ani len pochopu mať nemôžeme.

Potom vystúpil kat so svojimi sluhami; kňaz Zima vyzpovedal všetkých prítomných, a pripravil ich k smrti i lutoval len, že nikoho tu niet, ktorý by jemu samému mohol sviatosť prisľúžiť. Stáli teda na dvore zámočkom všetci oduševnene, nebojac sa smrti. Kňaz Zima padol prvý mečom, a za ním nasledoval hodný počet zemanov oravských. Elek Kubíni stál rovno so složenými rukama, pozeral na celý výjav chladnokrevne očakávajúc koniec i svojho vlastného života; ale keď na ostatok padol i Ladislav i Žofia, tu mu zadrgotaly zuby v ústach, krv sa zaprúdila v žilách jeho, oči mu zastaly stípkom, vyronily kopy slz, ruky jeho mu uderily v čelo, a hlas, hlas jako sa len na súdnom dni ozývať môže z úst jeho sa ozval: „Bože mój, Bože mój milostivý prečo ma takto tresceš? Jedna chvíľa v mojom živote kde

som sa ti rúhal a preklínal vlastnú krv svoju sa takto pomstila na mne! Žofia, Žofia pomodli sa pred Bohom za mňa a za moje hriechy, a popros tam vo večnosti otca svojho Štefana Revického a matku svoju Elenu Kubínich, aby mi odpustili všetko, ale všetko čokolvek som sa proti ním previnil!“

V tom mu srdce puklo, i spadol mrtvý na Žofiu a Ladislava.

Generál Špork stál nepohnute, bo čo mu bolo z bolastí ľudských?

Ale v tom sa práve ozvala trúba pred Zámkom.

Vnišiel dnu plukovník Julius Michna s vojenským sprievodom, a uvidiac potoky krve vyvolal: „dost, dost general Štefan Revický! i cisár Leopold, i general Špork, ktorého ty tu zastupuješ, ti zakazujú každé prelievanie krve. Elek Kubíni, Ladislav Meško a Žofia tvoja vlastná dcéra sú omilostnení od samého cisára, a Špork zabúda na svoje hrozby i posielal krsnej svojej dary z Holandska, jakých posial oravská stolica ešte nikdy nevidela.“

Domnelý Špork pozeral, pozeral, hľadel na mrtvé dieťa svoje, zaplakal, vytiahol pištoľ, zastrelil sa, a padol na mrtvolu Eleka Kubíniho, Ladislava Mešku a dieťaťa svojho Žofie. Ach!

„Orava, Orava, celá si bolavá!“

Epilog na miesto prologu k „Orave.“

Otvorený list *Jankovi Matúškovi* v Kubíne.

Keď som išiel roku 1859 cez Námestovo do Liptova odovzdal si mi začiatok povesti „krváva svadba na zámku oravskom“ spolu s nemeckým prekladom a vyvedením Kankrínho toho, čos ty už bol napísal. Kankrín dal titul povesti: „Die Blutnacht im Schlosse Árva am 24. November 1674.“ ale nenapísal nič iného, len čo som ja v č. VIII. „Oravy“ uviedol. Povest tak nemala ani len začiatku a finál mal byť podľa tvojich pár ďalších

riadkov Šporkove prenasledovania luteránstva ohňom a mečom roku 1674.

Tvoja žiadost, aby som z toho vypracoval povest, nemohla byť až posial vyplnená, z čiastky, že mi k tomu chuti a času pre moje nevelmi príjemné úradné práce a boje chybovalo, z čiastky zas, že váš plán nemal vlastne ani počiatku ani určitého konca, ba čo viac i datum 1674 sa mi zdalo podozrivým, bo Šporkovi už 1673 bolo sverené najvyššie

kommando v Nizozemsku, a tak v Uhrách hádam viacej ani byť nemohol.

Keď ma ale poslali na pašu, to jest do pensie, postavil som si okuliare na nos, a premýšľal som či by sa z vaších počiatkov dať urobiť nedalo. Tak som začal hľa potom písať „Oravu.“ Že som pri tom nezadržal tvoj pôvodný názov, mi odpustiš, bo som nechcel aby sa ľudia už po predku pri samom titule triasli. Od názvu samého nezávisí nič; tak napísal Scott svoje veľmi znamenité historické romány pod jednoduchými názvy: Opát, Kláštor, Pirat, Woodstock, Kenilworth atď. A čo ten Homér, Sophokles, Euripides, Virgil a iní? Bombastov pri tituloch prác v skutku netreba.

Upadol som pri tom všetkom do hrozných rozpakov. Priateľ môj Tomášik nevedel nič o mne, a ja o ňom, keď sme povesti skoro z toho samého veku písali, a uverejňovali. Rákócovské časy sú pravda najvýdatnejší prameň k uhorskému románu, a tak to nič nerobí, že sme sa zatúlali obidva od razu na jednu a tú samú cestu. Tak sa môže tiež k. p. slovenské dobrovoľníctvo a maďarské honvédsťvo z roku 1848 veľmi dobre jedno popri druhom znieť.

Píľilo mi to však hlavu, keď som si pomyslel, čo začiat s tými katolíkmí a luteránymí, aby sa ani jeden ani druhý na mňa nenahneval; ale pomyslel som si, že sú už teraz časy také, v ktorých nikto v povesti historickíj nehľadá tendenciu takú lebo takú, ale že vek, v ktorom osoby toho samého veku vystupujú poníma, a každý rozumný človek ponímať má podľa toho, jaký bol vtedy vek, a čo vlastne najviac zatriasalo myslami ľudskými.

Keď som viac, nežli pred štvrtročím napísal „Bratovu ruku,“ tu ti nikam nebolo možno uverejniť povest len pre jedno jediné slovo „Tököli“, (pozdějšie nazývaný „tót királyom“,) ponevadž censor prešporský to dopustiť nechcel, aby sa meno toto len zpomenuło. Štúr si nevedel dať rady, vytrel slovo „Tököli,“ napísal miesto neho „Tekvinský,“ a bolo všetko v poriadku. Teraz som si ale pomyslel, že mi nikto viacej nezazlí, keď na dejíšte uvediem stranu i cisárskych i uhorských ľudí, a k tomu do sporov medzi stránkami i luteránov i katolíkov spolu, bo

i Majláth vo svojej historii „Geschichte der Magyaren“ u Pertesa vyšlej v 3 sväzku str. 329 o roku 1675 hovorí: „kňazia luteránski dozaista neboli bezvinní, ale luteráni a katolíci boli proti sebe tak rozhorčení, že jedna každá stránka, kde si nadvládu získala, jedna druhú potlačovala, tak že z toho žaloby a a protižaloby povstávaly. Katolíci hovorili: „my vás potlačujeme, ponevadž rebellujete“; protestanti hovorili: „my rebellujeme, že nás potlačujete.“

Keď toto teda historik uhorský, katolík, známy i za zahraničím vyslovil, neviem prečo by som i ja nebol mohol v povesti znázorniť vek, v ktorom sa povest moja, alebo keď sa ti tak páči tvoja, pohybuje? Času toho hýbal katolicismus a protestantismus celou Európou, práve tak, ako teraz národnosť: práve preto musí človek nevyhnutelne tento moment historického veku do ohľadu vziať, keď chce dať kalavného napísať, a nesmie pri tom nič zatajiť, už či by sa to tomu lebo tomu páčilo lebo nepáčilo. — Vôbec historia uhorská je teraz každému prístupná, a naj-interessantnejšie partie v nej sú dozaista časy Rákócovské a turecké čo som už spomenul okrem — Matiaša kráľa, pred ktorým rešpekt.

Ale Janko môj! prichádza mi pri tom zodpovedať sa o tom, či som tvoj pôvodný plán povesti pokaličil lebo nie? — Osoby tebou udané nepriam prichádzajú na javíste v „Orave“. Vieš, že som ja samopašné dieťa už od koreňa, a tak nebudeš hádam veľmi hlavou kývať, že som tvoje osobnosti v „krvavej svadbe“ tak pomenoval, ako sa mi páčilo, a že som do nej vplietol veci, o ktorých sa tebe ani nesnívalo.

Kubíňovci a Revickovci sú osoby docela moje; Laučekovci žili skutočne tak jako sú predstavení práve tu v Martine, a boli regalisti t. j. šoltisi, jakých sa tu ešte 1848 šesť nachádzalo. Jich latinka sa udržala až posiaľ v tradíci; kamarát staršieho Laučeka bol baron Révay. — Je to ešte až podnes ctená martinská rodina. — Z času na čas sa potratia dokumenty našej tradície, a tak nezaškodí, keď my jich posbierame pri dobrej príležitosti, tak jako tu pri Laučekoch.

Špork, Vitnyédi, Čobornák sú zas osoby historické, ktoré som ja i bez tvojho dovolenia, okrem prvého, v povesti uvedol.

I tebe i p. Bruckovi a Dobákovi ďakujem za ochotu mi preukázanú, ačpráve i Lichard v čítanke Černého d. I. str. 190—192 zprávy o zámku oravskom podáva, zvlášte ale Fejérpatakyho kalendár z roku 1849 kde sa pod názvom „zámek Orava“ o Šporkovi doslovne toto udáva: „Ale hned nasledujúceho roku 1674 proměnily se okolostojnosti a general Špork přitáhnul se sedmi odděleními němců pod zámek, požádal jeho komandanta aby se bezvýmínečně milosti královské poddal. Než poněvadž mu na toto požádání jen strelbou z děl ze zámku odpovedáno a dobývání při vši usilovnosti Šporka, pro statné hájení se obležených, při dlouho trvalo, pokusil se zlatem to vyvésti, co se železem nedalo. I tehďaz veliká pevnost zámku Oravského dokázána. Někteří vojáci z posádky, zlatem získaní, otevřeli v nejtemnější noci, na dané znamení brány, vpustivše Šporkových vojáků svobodně do zámku, zmocnili se svého komendanta Píky i čelnejších důstojníků a odevzdali jich císařskému generalovi Šporkovi. Tento z pomsty, že takový odpor našel, ano i aby Tököliho*) straně strachu nahnal a chuť k válčení odňal, rozkázal dne 25. listopadu Píku za živa na kůl nastrčiti, ostatních pak zvěšeti a postínati.“

Z tohoto vidíš braček Janičko, že si ani ty púšny prach nevynašiel ani ja, keď sa v katastrofe povesti našej len samý masakr uvádza, len pravda odomňa záviselo, či som chcel to nalíčiť čo sa stalo tak živými farbami, že by pri tom boly ľuďom vlasy dubkom stávaly, alebo nenalíčiť. Ja som volil toto poslednie dobre znajúc, že v tragickej povesti dej nemá rozdrážďovať mysle, ale že sa má tak podávať, aby sa umná, snívá duša ľudská pri tom nepovzbúrila, ale tak na to pozerala, jako na ticho tečiacu riekou mysliac: „ty rieka! prečo ty tak ticho, clivo do vln večnehlbokého oceanu tečieš?“ Osudy ľudstva sú vskutku takej rieke podobné. Prichádza mi tu na myseľ grécka *μολα*, latinské fatum a kresťanská prozreteľnosť, o čom tu ďalej slová šíriť nemôžem. —

*) Štefan Tököli, bývalý direktor oravského panstva zomrel už 1670, jeho 15-ročný syn ale Imrich ušiel z Lákavy v ženských šatách (Mailath III. str. 333) i stal sa náčelníkom proticísařskej strany.

Tak som sa ti braček Janičko vyspovedal zo všetkého, čo som so začiatkom tvojej povesti po jedenásť rokov vyviedol, a jako som tvój pôvodný plán vlastne pofušoval; ale odpusť, keď sa ti jedno lebo druhé páčiť nebude, a pomysli si, že ad impossibilia nemo obligatur, a zas, že senectus loquacior est. K tomu pridávam ešte jednu prosbu: odkáž Turzovi Lajkovi, aby mal poshovenie so svojím „Kociaňom“, bo že ešte o ňom posial žiadneho ustáleného plánu nemám, a aby odpustil keď som tebe k vôli „Oravu“ napísal, nie ale jeho „Kociaňa“. Ale ty si bol prvší, čo i spomenutý rok 1859 udáva. Tak som chcel svedomite podľa ancienity slovu dostať, a to vieš, že ja na ľudí slovo nedržiacich nedržím nič. Bliktry sem, bliktry tam, tie aspoň moje oči nikdy a nikde nezalepia, o tom buď úplne presvedčený, a uveríš, že som nie žiadnym diplomatom, čo sa pravda len na moju úplnú zkazu a záhubu vysvetlovať môže. —

Pobesedoval som si s tebou takto hádam do sytosti, ale úloha moja je pri tom ešte neukončená. Sľúbil som totiž A. S. v prvom č. „Orla“ že dačo neskôr napíšem o historickej povesti v epilogu. Tu ale vážnejšej osoby neznám, ku ktorej by som sa mohol i z ohľadu tohto obrátiť nad teba, bo si vlastne ty zavdal príležitosť spolu i k osvedčeniu môjmu. Počuj teda Janko môj najprv ty mienku moju o predmete tomto.

Každý národ má svoje básnictvo nie len čo sa obsahu, ale čo sa i formy dotýče. Nechcem a nemôžem tu vystavenú sadu ďalej rozvíňovať, ačpráve by sa o nej celé bachanty napísať daly, ale poznamenávam len to, že je za našich čias povest, alebo keď by si to chcel druhým menom nazvať „román“ jediný druh poesie, ktorý má najväčšiu budúcnosť spolu i preto, že sa doňho najviac smesť, a sa v ňom spisovateľ voľno pohybovať môže, bez toho, žeby sa na slabyky, rhytmus a rýmy viazať musel.

V románe je básnikovi najväčšia voľnosť daná, bo môže v ňom každé možné pomery ľudské opisovať: tak máme historické, sociálne-psychologické, morálne, náučné a t. d. povesti a romány, v ktorých všade musí a má byť hlavný sujet, okolo ktorého sa drahé osobnosti, jako planety okolo slnca pohybujú

a krúfa. Nepatrné osobnosti včasto vplývajú v povesti na dej sám, ačpráve nie sú smerodajnými, bo je život ľudský taký, že kolkoráz i tá najmenšia okolnosť alteruje dej, ačpráve je kopenie takýchto pobočných faktorov vždy nanič. Vezmime len do ohľadu Sophoklovu Antigonu, alebo Shakespearovho Julia Caesara, a iste sa priznám k mienke tejto.

Čo sa zas historickej povesti zvlášte dotýče, tu mi prichádza vysloviť, že je v nej historia nie pánom, ale len slúžkou, že je nie obrazom, ale len rámom, v ktorom sa osoby v povesti uvedené pohybujú. Historik nesmie nikdy byť kronikárom dejiny si sám vymýšľajúcim, alebo jich len podľa púhej povesti naličujúcim, jako k. pr. Hájek z Libočan, náš Papánek alebo anonymus Belae regis notarius; povestkára sa ale historia na tolko dotýka, že on ňou ilustruje charaktery podľa svojej vlastnej ľúbosti. V historickom románe nemajú ďalej tendenciosne slová žiadneho významu, jako v sociálnom, bo v nich horuje len dej a dej sám, v ktorom sa pohybovanie osôb v rúchu veku národa a kraja svojho na dejiste uvádzajú.

Tak i u nás. My u nás obyčajne hlas povyšujeme a znižujeme v rozprávkach, ba čo viac, niečo uvádzajúc, čo druhý povedal, ani nehovoríme v reči vlastnej, ale v tej, v ktorej to pôvodne prednesené bolo, rozumie sa že len vtedy, keď ju rozumieme. To by bolo inde rarita, ale u nás, v polyglotnej krajine je to úplne v poriadku. Druhá vlastnosť, ktorá sa u nás ešte posiaľ vždy udržala, je ustavičné prelmané titulovanie, tak že si každý myslí, že on to veru dobre uhádol,

keď titul na rýf predžil. *) Keby bol Shakespeare tak zachádzal so svojimi osobnosťami uvedenými k. pr. v Troilus a Cressida, kde sa Achill s Hektorom shovára a keby sa boli tak titulovali jako náš Lauček Šporka, nuž by mu boli zuby vytĺkli; alebo keby „plebs romana“ v jeho Julius Caesarovi tak predstavená bola jako náš ľud, keď sa pri terajších reštaoráciách a voľbách sijde, pravda nie pri vode, nuž by mu povedali: „husle ti do ruky, husle!“

Janko môj! tieto podrobnosti ti neudávam bez úmyslu: chcem ti ukázať len, že typus veku a prúd smýšľania, zvyku a snáh sa i v uhorskej povesti, jako je „Orava“, i vo výrazoch a slovách, kde toho potreba, a kde sa to previesť dá, šetriť musí.

Na ostatok ti ale veľikú tajnosť sverit mám: povest moja a hádam spolu tvoja by bola triráz dlhšie vypadla, keby sa nebola uverejňovala práve v časopise. — A keby ti dakto povedal, že povest naša nemá tej rezkosti, jako druhé mladých ľudí, odpovedz tou starou známou výpoveďou starého Ticiano, keď mu obraz jeho priveľmi kritizovať začali:

„Tician pinxit.“

Tvoj
starodávny kamarát

Ján Kalinčák.

*) Francúzskym kráľom sa hovorjevalo jednoducho „Sir.“ jich najstaršiemu bratovi „Mon-sieur“ a najstaršej sestre „Madame“.

Z Kláštorskej doliny.

(Povest z časov tatarských.)

Na Znyeve zámku v zlatej palote
Beloň kráľ sedí na trúne;
Pri boku jeho župan turčiansky
V skvostnom oblečení rúne.

Okolo trúnu šľachta slovenská
Krásneho Turca jarý kvet,
Bojovná junač ako vykázat
Viac sa nemôže celý svet.

Veľká časť týchto slavným sa menom,
Menom slavným sa honosí;
No každý znaky víťazných bojov
Na tele na svojom nosí.

Sladkými slovy kráľ k nim prerécie,
V biede o pomoc ich žiada,
Iskrenným slovom líči tatarské
Sberby vo vlasti jak riada.

Jak v krátkej dobe kraje Maďarmi
Obývané si podbily;
Mečom, požiariom jak mestá, polia
V pustatinu obrátili.

A šlachta Tatier toto počuje,
V žilách bojovná krv jej zvie;
Vytasí šable s nadšením zvolá,
Kráľ náš, vlast naša ať žije!

Mor ho! Oj mor ho! — Výzov do boja
Ozve sa v Turca doline,
A ohlas letí v štýr strany sveta
K bojovnej Tatier rodine.

Od Hrona, Váhu, Ipla, Torisy
Dupot dunie, dupot koní,
Slovenská junač tatarskú sberbu
Za vlasti hranice honí.

Honí ju, honí, letom sokola
Vítazstva vence si vije.
Sláva! Oj sláva, tak každý volá
Kráľ náš, vlast naša ať žije!

A v krátkej dobe kraje Uhorska
Slováci zas vydobyli,
A ujarmení bratia Maďari
Svobody zas sa dožili.

Oj veď svoboda, zlatá svoboda,
Kvitne len medzi Tatrami
Šíri sa z tato jak lúba vôňa
Fijalky medzi kvietkami.

Potom sa druhé sobecké rody
S ňou pýša a sa chvastajú,
Tichým Slovákom k svobode zvyklým
Závidia, pokoj nedajú . . .

A hore Váhom a hore Turcom
Slovenskí tiahnu víťazi,
Pred nimi hrba Tatárov jatých,
Vítazstva v boji dôkazy.

A tam v Kláštorskej raja doline
Devy si kvietky trhaly,
Na driečnych jazdcov jedna za druhou
Očkami kradmo vrhaly.

A medzi nimi mladučká deva,
Ako zornička ranajsia
Medzi hviezdami tak ona bola
Medzi družkami najkrajšia.

I ona švihla očkom potajmo
A v srdci jej citov zmena,
Keď sa postretol zrak jej so zrakom
Šlachtica Janka z Jasena.

A okol drieku úzko jej bolo,
Prsá jej čosi svieralo,
A to srdiečko predtým pokojné
Nepokojne udieralo.

Janko Jesenský hneď sa červená,
Hneď bladne hneď červená sa,
A jeho dobrú veselú vôľu
Zmenila v žiaľ devy krása.

A okol drieku úzko mu bolo,
Prsá mu čosi svieralo,
A to srdiečko predtým pokojné
Nepokojne udieralo.

Volky, nevolky pichne konika,
Cvalom priskočí ku deve,
Chce sa jej pýtať ako sa volá?
Tu trúba: „Pozor!“ zareve.

Či chceš či nechceš musí staviť sa
Do radu mladý hrdina,
Bo cez sviatočne odený Kláštor
Tiahla už jeho družina.

A za Kláštorom na širom poli
Vojsko si stáne rozbilo,
Tam so svojimi rodnými bratmi
Prvé svidanie slávil.

Všetko veselé, len Janko smutný,
Trudné doby, žiaľne žije;
A z tých tisícov nik sa nepýta:
Janko, šuhajko, čo ti je?

Iba ten mesiac z vysostí neba,
Mesiáčik zlatý, dvojrohý,
Verný ten priateľ lásky, pýta sa:
Čo ti je Janko ubohý?

Čo mi je, drahý brat môj, to mi je,
Musí mne byť len volačo,
Lebo by srdce nebolelo ma
Pre kadejaké ledačo.

Ako že je mne v svete nesmútiť,
Nerosiť slzami líca,
Neviem odkiaľ je, jako sa volá,
Tá krásna z pola devica . . .

Nové zas slnce jarné vstávalo
Zpoza hôr v skvostnom obleku,
Zo Znyeva hradu ozon sa zvonov
Šíri po Turca vidieku.

Na Znyeve zámku vo chráme Pána
Beloň kráľ sedí na trúne,
Pri boku jeho vodcovia vojska
V zlatom oblečení rúne.

Na druhej strane týmto oproti
Trún vybíjaný perlami,
Na ňom Markyta, dcéra kráľova
S dvornými svojimi pannami.

A pred svätinou šľachta slovenská,
Krásnych to Tatier jarý kvet,
Nad Tatármi slavnú víťazi,
O nich spomína šíry svet.

A medzi nimi Janko Jesenský
Divom do mdloby nepadá,
Veď tam na trúne, kráľovskom trúne
Sedí z poľa deva mladá.

Hladí a hladí čiže to ona,
Či snad len obraz mámiivý?
Vo srdci jeho valí sa citov
Viery, nevery prúd divý.

Hneď myslel, že to jej len podobná,
Hneď zas, že v skutku to ona,
Až ho z hütania tohto vyrusil
Oltárneho ozon zvona.

Bolo po službách, kráľ meč vytiahne,
Meč to svätého Štefana.
Trojím úderom trojich pasoval
Na slovenského zemana.

Boli že vám to noví zemani
Bystrí jak Tatier sokoly,
Jako tie levy v púšťach Sahary
Tak dôstojní oni boli.

A celý Turiec, Liptov, Orava,
Váhu i Hrona dolina
Bola od tých čias ako by jedna
Zemanská, mocná rodina.

Vlast Tatier našich bola v tom čase
Šíreho sveta okrasa,
Slavnejšou čiastkou kráľovstva Uhier*)
Zákonom zemským zvala sa.

*) Nobilior pars Regni Hungariae.

Starozemanských rodín potomkov
Kráľ zlatým krížom vyznačil,
A s pripínaním na prsia jejích
Markytu poveriť ráčil.

Išli zemani jedon za druhým
Ku trúnu dcéry kráľovej,
Ona bielučkou rúčkou pripiala
Každému znak slávy novej.

A každý hrdým krokom si kráčal,
Len chudák Janko Jesenský,
Sotva že nohy svojimi zapletal,
Sotva žil život tuzemský!

V prsách mu búri búra prehrozná;
Srdce rozpuknúť sa malo,
Veď sa to jasné oko Markyty
Tak milo naňho dívalo.

I jej tak bolo jak nikdy predtým,
Triasla sa jako osyka
Keď pripnúť mala kríž Jesenskému
Sotva prs jeho sa týka.

Hneď na jej líčkach kvitnú lalije
Hneď zase ruže sa pučia,
A div prevelký že láskou vrúcou
Nepadla mu do náručia.

Janko chce pomôcť; ocíti v dlani
Markytín mäkký prstočok
A hneď zas druhý tretí i štvrtý
A s nimi biely lístočok. *)

A lístok tento ač skromný, malý
Vrátil mu zas jarosť, silu;
S bolastou čakal, by ho prečítal,
Slavnosti posledniu chvíľu.

A kráľ rozpustil s veľkou pochvalou,
Rozpustil hrdinské sbory.
Keď išli dol tým kráľovským Znyevom
Svet myslel, že Turiec horí.

Bo na jich šate-diamantov jasných,
Striebra a zlata zálaha
Takým sa ohňom blíska po hore,
Že lúče sluca premáha.

*) Potiaľto uverejnená bola povest táto i v to-
horočnom „Vlastencovi“ č. 29, 30, 32.

A to slniečko hanbou sa triaslo,
Žiaľno oči zažmurilo,
Svet aby hanbu jeho nevidel
Obláčkom tvár si zakrylo.

Janko Jesenský ostal pozadu
A šmik do hustého lesa,
Či nikto naňho pozor nedáva,
Hneď sem hneď tam obozre sa.

Zastaví kroky pod stínnym stromom,
O mohutný opre sa peň;
Ešte raz obzrie si všetky strany
Potom vytiahne lístok ten.

Otvorí lístok, číta a číta,
K ústam svojim ho prikladá,
A na tvár jeho zora ružová
Lásky zasadla si mladá.

Složí, otvorí storáz listočok
A vždy s úľubou si číta:
„Dnes v deväť hodín tam za káplnkou
Čaká vás vaša Markyta.“

Chodí po hore v blahých myšlienkach,
Číta hodiny, minuty,
A z prs jeho sa láskou sovrených
Častý vzdych túžby vynúti.

A keď na väži, väži zámočkej
Bolo v deviatu hodinu,
Švihol Janičok jak bystrý jeleň
Za káplnku na čistinu.

A keď na väži, väži zámočkej
Bolo v deviatu hodinu
Švihla Markyta jak bystrá srnka
Za káplnku na čistinu. *)

Na blízkom buku sedel si predtým
Pár snahobielych holubov,
Milo sa bavil a si žartoval,
„Cukrú“ vrkútal s úľubou.

Tešil sa, tešil, až ho prikryla,
Večierka tmavá mrákota,
Až očká láskou jich opojené
Prikryla sladká driemota.

A pod tým bukom teraz Janičok
Markytu milo zabáva,
A večnej lásky, večnej vernosti
Svätú prísahu jej dáva.

*) Lovecký výraz; je to lúčka bez stromov.

A pod tým bukom teraz Markyta
S Jankom milo sa zabáva,
A večnej lásky, večnej vernosti
Svätú prísahu mu dáva.

Prísahu svätú pobožk potvrdil,
Pobožk prvý mädosladký;
Na večnú pamäť prsteň si dali
Z rydzozlata prsteň hladký.

Objala milá svojho milého,
Lúčiť sa cheela na teraz,
Tu žiara smolnice a v dialke evendžof,
Štrngot zbrane a mužský hlas.

Horúci pobožk. Zmizli v hústave
Jedon na dol, druhý na hor,
Na dol Jesenský skokom jelením
Cez krov a rov a trň, pahor.

Na hor Markyta krokom sdvojeným
Berie sa cestou ku Znyevu,
A tu zbrojnoši, posli kráľovskí
Postretli kvapiacu devu.

Zmiznutie z hradu ktosi prezradil,
Otec hnevom sa rozlútil,
Z izby do izby behal a hromzil
Div rozum sa mu nezmučil.

Teraz len chápal zimničné hnutie
Markyty vo chráme pána,
Keď pripínala kríž rydzozlatý
Na prsia šlachtica Jána.

Rozkázal mužstvu na všetky strany,
Aby za dcérou kvapilo,
Ak by ju našlo s Jankom Jesenským,
Aby i toho lapilo.

Otvoril okno, sadol si k nemu,
K prsám ovisla mu hlava;
S káderom jeho strieborných vlasov
Chladný vetrik si pohráva.

A pod ním Turiec milo si hovje,
V nočnie ticho sa odieva,
A z väži dedin velebný ozon
Zvonov ku Znyevu zaznieva.

Vzdychne kráľ, ruky sopne k modlitbe
Na klia volne jich položí,
A v srdci jeho búrka prestala,
V srdci jeho pokoj boží.

*)

Markyta vstúpi nesmelým krokom,
Kráča ku svojmu otcovi,
Prosí o milosť, otec sa zdvihne
Objíma ju medzi slovy:

Predrahá dcéra! Nemalá starosť
Rúti sa na moje väzy,
A duch môj vidí v čase budúcom
Tie najhroznejšie obrazy.

Vidí kráľovskú krv poníženú
Ku samým hraniciam ľudu.
Oj dcéra drahá čože počínaš?
Čo malo ťa k tomu bludu?

Čo vžnalo v tebe lásku nerovnú?
Boh nech ťa pred ňou uchová;
On pravda zeman, ty ale dcéra,
Pamätaj: dcéra kráľova.

Ach, neplač drahá, veď každá slza
Tazko raní srdce moje;
Zabudni lásku čo ti odnála
Mladosti sladké pokoje.

Zabudni, veď ti láska otcovská
Ztratu tú hojne nahradí.
Dnes zajtrá bóle vaše pomínú
Veď ste oba ešte mladí.

Na prsiach otca dcéra spočíva,
Bielou rukou ho objíma;
Hladí tvár jeho, milostne ziera
Zarosenýma očima.

Chee prosit — slovo v krku sa sprelo,
Údy zimnicou sa triasly,
Zdmuly sa prsia v ťažkom omdlení,
Telesné sily jej zhasly.

Studenú jej tvár otec pobozkal
A družky svolal k pomoci;
Dvoranstvu kázal prípravu robíť
K odjazdu hneď koncom noci.

Ráno sotva že vencom nachovým
Znyev-hrad ovenčila zora,
Že kráľ odišiel taká zvesť leťť
Po celom Turci z Kláštora.

Každý rozmýšľal čo sa to stalo,
Jaká mohla byť príčina,
Že tak na náhlo zmizol zo Znyeva
Beloň kráľ, jeho družina.

Janko Jesenský chýr ten počuje,
Bólom zdrevenie mu telo,
A jeho jasné oko sokolie
Večným smútkom sa zatmelo.

Od tých čias žije jako by nežil,
Jako tá tóna bez citu;
Neteší ho viac šumot vetierka
Ni krása kvetov v rozkvití.

Darmo ho volá hájik zelený,
Do chládku svojej dubiny,
Darmo veselé piesne spievajú
Potóčka bystré bubliny.

Darmo, ach darmo slávik klokotá,
On spev jeho viac nečuje,
On v svete žije, jako by nežil,
On len narieka, beduje.

A zo dňa na deň traťť sa, traťť
Duch jeho, myseľ ochabne,
Jako to kvieťa, keď ho podhrýze
Červoč, žlkne až uvädne.

A keď poslednia bila hodina,
Keď lúčil sa s týmto svetom,
Tu bladá lica jeho ešte raz
Rozkvitly sa ružokvetom.

Pozre na prsteň, znak večnej lasky,
K ústam svojim ho priloží,
A vzdychne: S Bohom! S Bohom Markyta
Do svidenia! — a bol boží . . .

Tam pri Budíne ostrov zelený
Kôl neho Dunaj sa valí,
A na ňom sobor panien, ktoré sa
Bohoslužbe venovali.

Z väže sobora zvon hlasom žiaľnym,
Žiaľnym hlasom sa ozýva,
A divý večer kraje Dunaja
Smútočným šatom prikrýva.

V tichej komôrke matka sobora
Leží na smrtnej posteli,
Okolnej sestry žiaľom sklúčené
Na modlitbách svätých bdely.

A na jej tvári pokoj si hovíe
Na ústach úsmev milostný,
Šeptá po tísku: „S Bohom Janičko“ —
A skonala život cnotný.

A zvon ten z väže žiaľnejšie bije,
Modlí sa ľud a sa pýta:
Kto že to zomrel? Matka sobora
Králova dcéra Markyta.

Ad. Svätopluk Oswald.

Odboj Vešelínov.

Povest od Sam. Tomášika.

(Dokončenie.)

XIII.

Veľmi povážlivé boly tie chýry, ktoré teraz z rozličných strán krajiny na Muráň dochodily. Úder za úderom nasledoval jako by blesk za bleskom, hrom za hromom okolo temena Kráľovej Holy. Všetky bitky vypadaly v prospech cisárskeho vojska. Medzi zemanstvom rozmáhala sa čo deň jakási zmalátnelosť ducha a zrazenosť mysle. Daktori z najčelnejších a za povstania zprvu najzaujatejších mužov, hľadali len na pevných zámkoch svoje útočisko. Druhí utekali do cudziny a tak sa usilovali zachrániť sa pred zlými následkami odboja. No boli i takí, ktorí ztratiac všetku nádej málomyslné sa poddávali svojmu osudu a v tupej nečinnosti čakali doma to najhoršie, čo jích zastihnúť môže.

Mariu náramne nepokojily zprávy Vitnedyho, i netrpezlivo očakávala Nagya.

Povedzte, pre Boha, čo je vo veci; lebo mi tie najhoršie zprávy dochodia. Od vás chcem slyšať pravdu! Tak vítala Maria Nagya, keď sa na Muráň vrátil.

Nie je môj úmysel, nečo zamlčať pred vašou veľkomožnosťou, uklonil sa tento. I rozpoviem všetko, o čom s istotou znám.

Stojím jako na uhli.

Predovšetkým vyjavím to, čo je pre nás najsmutnejšie. Generál Špork zbíl vojsko Rákócího, ktoré sa bolo okolo Košíc v sile 12,000 mužov sústrednilo; pochytil mnohých, ostatní rozprášení sú na všetky strany.

Nuž a či sme už teraz zničení?

Rozhodná to bola pre nás porážka, lebo hned za ňou poddaly sa mnohé kr. mestá, jako Levoča, Bardijov a Sabinov.

Ale Tököly sa snad s inými dobre drží?

Tököly je zničený. Generál Heister dobyl útokom zámok Lykavu. I zámky Ostrořithov, Petróciho, Barkóciho a druhých veľmožov rad za radom padly do rúk cisárskych.

Nech si len prijde, najde nás dobre pripravených. Tieto naše skaliská, hradby a bašty sú nedobytné; i brániť sa budeme z tadeto až do posledného muža. Na posádku sa pevne spolieham a nemyslím, žeby sa našiel dajaký zradca medzi nami. Udržujte len vždy dobrú myseľ pri vojsku, povzbudzujte ho k zmužilosti a vytrvanlivosti. Tak hovorila Maria Sécí k Nagyovi i prepustila ho.

Nezadlho zjavili sa jazdci čo predvoj vojska cisárskeho i skúmali okolie Muráňa na všetky strany, ano zabiehali až po samé hradby zámocké.

O niekoľko dní dorazil i knieža z Lotharingu s hlavnou silou, opatrený hrubými delami. Aby vyhol možným veľkým ztrátam pri dobývaní tak mohutnej pevnosti, vypravil jedného dôstojníka k Marii. Poslanec doveđený bol so zaviazanými očami do pevnosti i oslovil ju so všetkou šetrnosťou, aby sa bez vsetkej výminky na milosť cisára poddala, lebo že si marné nádeje robí a zámok stoj čo stoj padnúť musí.

Maria odpovedala hrdo, že ona milosti ani nehľadá, ani nečaká; no silu silou odrazil, že je pevne odhodlaná. Keď si vraj knieža myslí, že zámok tak ľahko do moci dostane, nech sa pokúsi o to!

Takúto odpoveď doniesol dôstojník svojemu veliteľovi.

Vitnedy prehadzoval medzitým nočného času listy prez múr, v ktorých Nemcom na vedomie dával, kde majú postaviť svoje delá, kde sú sklady puškového prachu. Keď toto knieža zbadal, oblahol Muráň zo všetkých strán. I dal svoje veľké delá a mažiare na protivnom vrchu zo strany od Javorín, v tak rečených „nemeckých šancoch“ rozostaviť a odtiaľ končitými gulami a ohnivými rakétami na pevnosť páliť. Obrana zámocká strážila a ukryvala všetky zápalisté látky do hlbokých podzemných skladov a tak nemohly škodiť ohnivým rakétami ani prachu ani potrave, a keď sa i nektorá strecha zapálila, bola hneď dolu zfrhaná a oheň udusený. Keď knieža z Lotharingu toto zbadal, chcel posádku slubmi a darmi získať a ku zrade nakloniť. Ale bezvýsledné boli jeho kroky, len Vitnedy bol jeho. Často snažil sa knieža posádku nočného času prekvapiť, no vždy bol útok zmužile odrazený. Došli i pomocné vojská pod vedením generálov Špankaua, Koppa, kniežata z Holsteina a Leslyeho, a predsa sa obleženie Muráňa už na druhý rok pretahovalo. I prišiel knieža z Lothringu naposledy k tomu presvedčeniu, že Muráň možno jedine hladom dobyť.

Medzi posádkou kolovaly úžasné chýry a Maria s Nagyom neznali to pochopiť. I dozneli sa, že vodcovia povstania, jako Zrúnsky, Frankopan, Nádaždy, Tattenbach a iní čelnejší mužovia boli už v ťažkých väzbách vo Viedni, v Hradci, vo Viedenskom Novom Meste, v Prešporuku, Bystrici a v Košicach, kde mali byť katovou rukou odpravení; dozneli sa, že je i Rákóci už chytený a že jedine Tökölymu pošťastilo sa s holým životom cez Sedmohradsko do Turecka zutekať. Vitnedy, na ktorého podozrenie padlo, žeby on bol tie chýry roznášal, tvrdil, že nepriateľ prehadzuje cez bradby nočného času listy, ktorými tieto chýry rozširuje a posádku k nevernosti a k zrade nahovára. Kapitán

tešil vojsko, že jim nezadlho príjde pomoc od Sedmohradčanov a Turkov.

Keď ale obležania trvalo na druhý rok, keď potravy a strelive vždy viac a viac ubývalo a o Tökölym, ktorý mal doviest Turkov na pomoc, ani slychu, — vtedy už i Maria Séci počínala byť nespokojnou.

Čo si počneme, riekla jedného dňa ku Nagyovi, čo si počneme, keď nám ubudne potrava a nebudeme mať čo jesť?

Na takúto otázku neznal ani Nagy odpovedať, lež len zvesil hlavu a pokrčil ramenami.

I dôstojníci zťažovali si, že jim streliva ubýva.

Dobre toto zpozoroval i Vitnedy a nik neznal, jako nočného času zmizol z pevnosti.

Knieža z Lotharingu zunoval už to zdľhavé obliehanie, ktoré mu i tak žiadnu slávu neprinášalo; i uposlúchol radu Vitnedyho, ktorý sa teraz u neho nachádzal. Napísal Marii veľmi lichterivý list, v ktorom obdivoval a zveleboval jej hrdinskú myseľ a neobyčajnú pri ženských udatnosť; i tvrdil, že si pred svetom navždy slavné meno pojistila áno i svojho nepriateľa úctou a šetrnosťou naproti sebe zaviazala. No, vyslovil, že si drží i za povinnosť na to ju upozorniť, aby povážila dobre svoj beznádejný stav a nebezpečné polozenie, keď už všetci pohlavári odboja neškodnými účinmi sú a z nikde pomoc očakávať nemôže. Keby sa vraj teraz jej veľkomožnosť dobrovolne poddala, mohla by ešte obdržať milosť od cisára, jako ju obdržal Rákóci na prosbu svojej matky Žofie Bátory, zaplatiac len peňažitú pokutu a prijmu cisárske posádky na svoje zámky. Keď by ale, doložil ešte knieža, Muráň len mocou a útokom mal do rúk dostať, potom už, čo s bolosťou vyznať musí, ani pre paniu palatínku, ani pre posádku a obyvateľov zámku, nijaká milosť miesta mať nebude.

Tento list poslal po jednom dôstojníkovi, ktorý bol so zaviazanými očami do zámku dovedený.

Maria vyžiadala si čas k rozmysleniu. I povolala po odchode dôstojníka k sebe kapitána a čelnejších svojich dôstojníkov do vojenskej porady. Všetci uznávali že je jich postavenie čo deň povážlivejšie. I usniesli sa, že ak im všetkým skrz knieža z Lotharingu

život i majetky písomne zaručené budú, že sa mu poddajú; ináč ale že sa radnej v rumoch mohutných hradieb Murána do jedného pohrobit dajú. Dla tohto usnesenia usilovala sa i Maria Séci čím najčestnejšie výminky jak pre seba tak pre posádku u kniežata vymôcť; i žiadala, by sa na svoju vojenskú česť a to písomne zaviazal, že sa ani jej samej, ani nikomu z posádky a z obyvateľstva nič zlého nestane.

Knieža odpovedal, že nenie síce od cisára splnomocnený, by milosti rozdával, že sa ale za všetkých chce u cisára primlúvať: a tak že sa ani o svoje životy ani o svoje statky obávať nemajú. No doložil, aby pani palatínka toto už za jeho poslednie osvedčenie pokladala a žeby už nič viac neočakávala.

Po mnohom premýšľaní pristala posledne Maria na tieto sluby. I porobila všetky poriadky, aby svojho bývalého protivníka, teraz už čo hosta na zámku slavnostne prijať a čo najskvelejšie účastovať mohla. Lebo si myslela, že i naďalej na Muráni prebývať a svojimi statky svobodne vládnuť bude. Ci sa neoklamala?

Jedného krásneho rána stála celá muránska posádka v dlhých radoch od brány až po palotu pod svojimi zástavami vo zbrani. Pred palotou na červenom bársoňom obtiahnutom stolci sedela pani zámku Maria Séci, a za ňou stál tajomník Nagy so zemanmi, komorníkami a všetkým obyvateľstvom zámckým. U samej brány čakal veliteľ s vyššími dôstojníkami vojenskými. Keď pred bránu zarachotily bubny a trúby sa ozvaly, otvorila sa brána. V čele vojska cisárskeho kráčal veliteľ knieža z Lotharingu. Vojsko zámcké klonilo pred nim svoje zástavy až k zemi, pušky zpusťilo k nohám a šable strčilo do pošvy; i dávalo tak s nemým vý-

*) At infelix Szechya vidua, superstes poenas dedit. Cum i arce Murán. 1670 ignibus, millitibus vinci non posset, a principe Lotharingo Carolo, verbis expugnatur. Conjecta in vincula, cum Francisco Nagyo, arcanorum counseio, Viennam transmissa, in carcere contabuit. — Auct. Palat. reg. Hung. pag. 136.

razom žiala a bolasti, v obličaji vojenskú úctu svojim nekďajším nepriateľom, ktorí s vľajúcimi zástavami valili sa do zámku. *)

Knieža z Lotharingu málo si všímal vojenský pozdrav kapitána a dôstojníkov posádky, šiel po palotu, kde ľahko ukloniac sa ovdovelej palatínke hromovým hlasom veľel svojmu vojsku, aby sa do radu postavilo. I rozkázal zámckej posádke, aby svoju zbroj na hrby poskladala a na iné rozkazy prichystaná bola. Kapitánovi naložil, aby mu všetky bašty, delá, prachárne, kasárne a vojenské zásoby poukazoval a odovzdal. I rozložil na všetky dôležitejšie miesta svoju stráž; posádkovému ale vojsku kázal, aby sa utiahol do kasárne. Jeho vojsko ostalo na dvore.

Maria cífac sa byť nezdvorilostou tou uražená, utiahla sa so svojimi priateľmi do paloty. I čakala tu, čo ďalej bude nasledovať, lebo sa ešte voždy nazdala, že knieža príjde sám k nej, aby napravil svoju nezdvorilosť. No, jak náramne sa zarazila, keď nie knieža ale cisársky dôstojník vkročil do paloty, za ním ale dvaja obecní vojaci so železnými putami v rukách . . . .

V mene cisárovom oznamujem, riekol tento temným hlasom ku Marii a prítomným, že pani Maria Séci, vdova po Františkovi Vešelinovi, jako i jej tajomník Nagy de Lesenye, ste môjmi väzňami. Podľajte sa bez odporu svojmu osudu. Vojaci konajte svoju povinnosť: položte jim putá na nohy!

Všetci prítomní ustrnuli pri týchto slovách. Maria vykrikla. Chcela hore stať, no padla do mdloby. Komorné zalamujúce rukama a nariekajúce priskočily k nej a odsotily vojakov, čo jej chceli putá klásť. Keď ale videly, že sa nemôžu protiviť, prosily, aby samy mohly túto prežalostnú posledniu službu vykonať. A s usedavým plačom položily samy Marii putá na nohy.

Dôstojník stál pri tomto výjave jako by hromom omráčený a len, keď už Maria mala putá na nohách, pristúpil ostýchavo i zamkol ich. I Nagy bol okovaný do želez hľadiac meravo do zeme.

A teraz, riekol dôstojník, odvedte zajatých do žalára, každého osobitne; tam majú čakať na ďalší rozkaz veliteľov.

Na mnohé prosby dovolil dôstojník, aby Mariu odprevádzaly komorné; no do žalára

ne
ch
le

vo
lo
vie
fa
Vi

pos
bol
bol
trá
olta
bol
čita
nam
tak
rob
nal

i oc
čini
dobi
milo
Nena
vinu
žela
rečen
k po
cova
nený

fami
sahan
a vä
po U
lovsk
Prešp
kutov

V
faráro
príhla
cisáro
dal k
ktorý
skými

nesmel s ňou nik. Medzi obyvateľmi zámočnými nastalo všeobecné prestrašenie a kvílenie.

Druhého dňa za včas rána stál zakrytý vozík pod zámkom obklopený silným oddielom nemeckých jazdcov. Mariu i Nagya vyviedli vojaci zo žalára, posadili ich v tých ťažkých okovách do vozíka, a viezli ich do Viedne.

Vo Viedni bol Nagy pod vyšetrovanie postavený, a keď nechcel vyjaviť, kdeby boli tajné písomnosti sprisahancov ukryté, bol daný do škrípeca. No, hroznými mukami trápený vyznal, že sú skryté pod hlavným oltárom Muránskeho chrámu. A keď tie písma boli prinesené, musel ich sám pred súdom čítať a vysvetľovať, lebo boli tajnými písmeňami písané. Muky, ktoré podstúpil, zronily tak jeho zdravie, že náhle do ťažkej choroby upadol, z ktorej viac nepovstal: i skončil v žalári.

Maria Sěci netajila nič pred súdom; i odvolávala sa ustavične na sluby, ktoré jej činil knieža z Lotharingu, a na to, že sa dobrovoľne poddala v tej nádeji, že dostane milosť od cisára. No marné boli jej nádeje. Nenašla milosť pred súdom, lebo sa jej za vinu pokladalo, že ona svojho nebohého manžela palatína k odboju tísila, že ona bola tak rečeno dušou povstania. I odsúdená bola k potupnej smrti. Knieža z Lotharingu pracoval dotiaľ, kým výrok tento nebol premenený — na doživotný ťažký žalár. —

Medzi najdenými na Muráni písomnosťami boli i naznačené mená všetkých sprisahancov; následkom toho nastalo chytenie a väznenie mnohých veľmožov a zemanov po Uhorsku. Majetky ich shabal fiskus kráľovský, ich ale odvážali do Košíc, Bystrice, Prešporuku a do Viedne, kde boli ťažko pokutovaní.

Vitnedy poponáhlal sa i protestantských farárov obžalovať čo hlavných buričov, ktorí príhľasy z kancla čítali a obecný ľud proti cisárovi podnecovali. Na potvrdenia toho podal kniežaťu z Lothringu pôvodný príhľas, ktorý bol všetkými gemerskými protestantskými farármi podpísaný. A toto zapríčinilo

hrozné prenasledovanie protestantských farárov a učiteľov, ačkoľvek žiadon nebol naznačený medzi sprisahancami na Muráni. Všetci boli z cirkví vyhnaní, mnohí z nich pochyťaní a čo najväčší previnilci v ťažkých putách pred súd do Prešporuku vlečení, tam ukrutne žalárovani; ano jedni boli na galije do Neapolu odsúdení, druhí ale do vyhnanstva vypovedaní. A takto sa zachádzalo s nimi po celej krajine.

Toto prenasledovanie, ktoré následkom Vešelinovho odboja zastihlo zemanstvo a protestantských obojeho vyznania farárov a učiteľov, bolo tak kruté, že sa sami europejskí mocnári hnutí lútosťou u cisára Leopolda za nich primlúvali. No i sám nevolný ľud musel smutné následky znášať. A on predsa nič nezavinil, ba práve kroz svoju netečnosť a nedôverivosť naproti zemanstvu preukázal veľké služby cisárovi. To sa nebralo do ohľadu. Cisárske vojenské pluky riadily po obchod tak jako v nepriateľskej zemi, i nakladaly farchy temer neznesiteľné, že to bolo ľudu až do zúfania.

Sprava krajiny bola prejinačená. Cisár chcel dať krajinu do moci a pod spravu „nemeckých rytierov,“ no na prímluvu svojich verných odstúpil od toho, ale hodnosť palatína zrušil. Za gubernátora Ugrie menoval Gašpara Ambringera, veľmajstra rádu nemeckých rytierov, jemu k boku ustanovil siedmych radcov a dvoch tajomníkov z čiastky Nemcov z čiastky Uhrov. Na Muráň vymenovaný bol za veliteľa Michal Angelo Jacquemont, až potiaľ držal sa tam knieža z Lotharingu.

Vitnedy často znepokojoval knieža z Lotharingu žiadajúc pre seba odmenu za svoje dobré služby. I chvastal sa, že jeho bola vlastne zásluha, že bolo sprisahanie zavčasu odokryté a odboj udusený.

Taký podliak, ako ste vy, riekol mu jedného dňa rozhnevany knieža, nezasluhuje druhej odmeny, nežli šibenice. .

I dal ho pred bránu vyhodit.

Nezadlho našli ho ľudia obeseného na jednom strome neďaleko Muráňa.

Zahna vytiahli z Váhu pltníci.

* * *

Mnohé roky uplynuly. Drahá vlast naša prežila jich v plači a v nešťastí. So suchým horelo i mokré: nevoľný slovenský ľud to okusil!

A čo sa stalo s Mariou?

Jedného dňa prišiel uhorský veľmož do Viedne i uslyšiac, žeby Maria Séči ešte žila, pátral po jej bydlisku — po žaláre, kde posial väznená bola. Na mnohé prosby povolené mu bolo, by ju navštívil. Žalárnik prijal vládne uhorského veľmoža, i zaviedol ho do hlbokého temného žalára, do ktorého to Božie slniečko len úzkou škárou zvedave nazeralo.

V jednom kúte sedela v okovách na potuchlej slame ženská osoba. Na drevenom stolíku stál vedľa nej krčah vody a kus čierneho chleba. Keď dnu vstúpili, začala nešťastnica divokým chrapľavým hlasom spievať:

Ach Marča, Marča rumená,
Jaká si krásna, červená:
Prijde na teba zima, mráz,
Odpadne z teba krása zas.
Tjújú, ujújú, ujújú!

Veľmož sa zhrozil. Žalárnik hovoril, že často pozoruje pri nej nápady šialenstva; keď príjde k sebe, spomína knieža z Lotharingu.

Veľmož pristúpil bližšie i triasol sa na celom tele. Maria bola koža a kosť. Sklenné

jej oči sedely hlboko v jamkách. Zosinalé ústa triasly sa zimou. Jej biele sta snáh vlasy visely divo po pleciach. Šaty jej byly biedne.

I prejdúce si vyschlou diaňou po čele, vzdychla si z hlboka: Ach, drahá sestra moja, Eva, odpusť, — ach odpusť nešťastnej sestre svojej a neprekliňaj ma!

No, jako že sa namyslel knieža z Lotharingu, uprela desný zrak svoj k veľmožovi, či si chce vymeniť svoje čestné rýtierske slovo? Či mi vyprosí milosť u cisára?

Kropaje slz kanuly veľmožovi po lícach, i odvetil smutno:

Milosť je u Boha, nešťastná Maria! Tys bola *Ladou*, *ružou Muráňskou* nazvaná — a čoho si sa dožila!

I zalomil rukama.

Tak niet pre mňa milosti, niet — a ja musím zahynúť — pod katovú rukou! riekla Maria ovesiac hlavu.

Bože, uprela po chvíli prosiaci zrak k nebu, Bože, vysvoboď ma z tohto trápenia a odpusť mi hriechy! — U Boha milosť — u Boha — na zemi jej niet!

I zvalila sa nešťastnica na zhmúľenú slamu, krčie ju pochytily — srdce puklo jej žiaľom. —

Tak zahynula Maria Séči, vdova palatína krajiny Uhorskej, Františka Vešelína.

Poznámka na meno Vitnyedyho.

V Orlovi stála od ct. redakcie poznámka, jako by spisovateľ „Odboja Vešelínovho“ historickú osobu Vitnyedyho bol zcela chybné predstavil. Na to poznamenám, že meno Vitnyedi nenosil len jediný ev. knaz Šopronský, ktorého pripomína Majláth, ale i na Muráni bol Štefan Wittnyedi, a síce dozorca statkov Vešelínovských. O tomto píše Bartolomeides, ktorý svoje zprávy historické čerpal z archivu stolice Gemerskej predne to: „že Vešelín Štefana Wittnyedyho spravcu svojich statkov (inspector bonorum) poslal s listom ku arcibiskupovi Lippaymu, a konečne, po udušení rebellie, keď general Špankau (ale nie Špork) ležal s vojskom

v stolici Gemerskej, ktorý knazov a učiteľov evanjelických v tejže stolici Gemerskej, dal kroz vojsko chytat, a pred súd odvádzať, stolica ale Gemerská na neho žalovala, žeby evanjelici len z príčiny náboženstva tak prenasledovaní a trápení boli, tenže general písal list na Gemerský stoličný magistrat, ktorý v slov. preklade takto zneje: „že predikanti z príčiny obmyslanej rebellie a spoluúčastenstva na nej, ktoré kroz list Štefana Wittnyedyho na nich sa potvrdilo, sú vyobcovaní, a žeby i ťažšie pokuty boli zaslúžili; ti ale, ktorí sa nedostavili, ale zutekali, že len zo strachu svedomia vyhli sa súdu, a teraz na svojom úteku roztrušujú, žeby len

z nenávisti jejích náboženstva vyhnaní boli, čo za lživé a bezbožné rozhlasovania pokladám; lebo nie pre náboženstvo, ale pre samú zburu pokutovaní sú.“ — Tolko generál Špankau. — A s týmto, jako myslím, je dostatočne dokázané, že kňaz Šopronský Vittnyédi, a Štefan Vittnyedy na Muráni, dozorca statkov, boly dve rozdielne osoby, ten prvý síce prepíaty horlivec evanjelický, tento druhý zase prepíaty horlivec r. katolícký, čo sa v tom čase i medzi vlastnými bratmi nie zriedka prihodilo. — Ostatne i to je historicky dokázané, že úradníci Vešelínovskí, ačkoľvek boli napospol nepriatelia a utiskovatelia ev. kňazstva dľa príkladu samého Vešelína a Marie Séci, (ako toho v zápisnicách Gemerského senioratu mnohé máme dôkazy) predsa nútíli i kňazov evanjelických k rozhlasovaniu buričských príhlasov z kancla; oni jich štváli a hnali do odboja, a potom, keď sa to podujatie tak špatne podarilo, sami si umývajú ruky, kňazov sotili do záhuby. Krem toho, i to je historická pravda, že sami náčelníci spiknutia osočovali jeden druhého pred cis. vládou, a zradili sa vospolok,

tak k. p. Nádaždy, ktorý v tom čase za nesmierneho boháča pokladaný bol, namáhal sa všemožne Vešelína z Palatínstva zhodiť, a seba na tú hodnosť povýšiť, čo sa mu ale nepodarilo, lebo cis. vláda už vtedy nedôverivým okom sprevádzala jeho kroky. A medzitým ačkoľvek na Muráni v kaplnke pod oltárom najdený bol popis všetkých sprisahancov, ale ani jedného ev. kňaza lebo učiteľa meno tam nebolo naznačené, — iba mená zemanov a veľikášov. Majláth, ktorý zemanom lichotí, a po kňazoch by blátom hádzal, — neviem ako môže tvrdiť, žeby ev. kňaz Šopronský Vittnyedi bol chcel cisára lapiť? to mi je holý nesmysel; (azda veru v Lutherovom plášti a v tabličkách chcel ho objať, čiže čo?) ale historická pravda je tá, že Nádaždy a Tattenbach s 500 ozbrojenými husármi chceli cisára Leopolda, idúciho s veľkým sprievodom a to vojenským do Štyrského Hradca pre svoju nevestu, úkladne lapiť, čo sa jim nepodarilo. Že to boli grófi, Majlath o tom nechce nič znáť, ale uvalil to na chudobný Lutherov plášť. — Tolko k môjmu ospravedlneniu. *)

Sam. Tomášik.

Ach hviezdičky . . . .

Ach hviezdičky čarokrásne,
Čože sa smejete?
Vám iste nikdy nehasne
Radosť na tom svete.

Keby ste môjho srdiečka
Zármutok zvedely,
Veru by sa vaše očka
Zakalili musely.

Krásnozvučná mi zavzneje
Hudba blaženosti,
A moja duša rozleje
Sa v citoch lúbsti.

Keby ste moje bolastné
Žiaľo dopočuly,
Veru by srdiečka vaše
Žiaľom ustrnuly.

Mám ja dve zorničky krásne,
Tie keď sa mi zjaví,
Srdce mi zatľeie hlasne,
Bôle sa zastaví;

Gustav Dérer.

*) Vďačne poprajel som miesta i tejto poznámke, podotýkajúc len tolko, že to, čo som povedal o Vittnyédim na str. 268 tohoroč. Orla, napísané stojí v Majlathovej histórii sv. III. str. 288.

Vyšetrovanie a odprava Karla I. kráľa anglického.

(Dľa C. Strahlheima.)

Dvadsiaty januar r. 1649 bol deň určený, v ktorom sa Karol mal postaviť pred súd; do tých ale čias bol vo Vindsore ostro strážený. — V piatok pred vytknutým dňom dorazil sem v čele Harrisona oddiel jazdcov s naložením, aby kráľa doviedol. — Sestspražný voz stál pre neho vo veľkom nádvorí hradu. — Karol vysadnul a o pár hodín bol v Londyne v palote S. James. — Pri dverách jeho komnaty stála stráž, a len sám Herbert, ktorý konča kráľovej posteľe spával, ho obsluhoval.

20. januara okolo poludnia držala vysoká súdna stolica tajné zasadnutie, aby posledniu úlohu tejto záležitosti konečne odohrala. Po skončení verejnej modlitby bolo oznámené, že sa kráľ šikovaný cez dva rady vojska hneď dostaví. Cromvell skočil k obloku, ale sa hneď vrátil blady jako stena. Vzдор tomu že rozpačná roztržitosť javila sa v ťahoch tvare jeho, s veľkou živostou oslovil napäté shromaždenie. „Páni moji, už je tu! rozhodné okamženie vážnej tejto záležitosti sa blíži. — Prosím vás, málo je času, shodnite sa rychle, čo mu odpoviete, keď sa opýta v čom mene a jakým právom ho súdíte?“ Nastala nemá tichosť. „Menom v parlamente shromaždeného obecenstva!“ odpovedal Henry Martin, „a menom o blahobyť vlasti pečlivých obyvateľov Anglicka!“ Výrok jeho nenašiel protimluvy. Shromaždenie stalo, a sviatočne sa ubieralo do prestrannej svetlice Vestminstra, majúc na čele predsedníka lorda Brandshava, pred nimž nesené byly: meč a berla. Šestnásť dôstojníkov kráčalo pred shromaždením. Predseda zaujal svoje miesto na opieracej, s karmoisin-červeným samatom obíjanej stolici. Pri jeho nohách sedel súdobný pisár za stolíkom drahým tureckým pokrovcom prikrýtým, na ňomž položené ležaly onen meč a berla. V pravo i v lavo sedeli údovia súdu; na oboch ale stranách dačo vopred stáli ozbrojenci. Keď všetci miesta zaujali, rozlietly sa dvere a množstvo ľudstva vrátilo sa do dvorany. Nastalo hrobové ticho. Údovia parlamentu sa začali zomena vyvolávať, z nichž 69 prítomné bolo.

„Sergeant! vážna dostaviť!“ riekol predseda. Kráľ vošiel pod strážou obersta Hakera a 32 dôstojníkov. Červeným bársonom obíjaná stolica stála nahotovená. Kráľ oprel dlhý, vážny a prísny pozor na sudcov, a sadol si bez odkrytia hlavy. Zase stal, a obrátil zrak na stráž, ktorá za ním v lavo, potom na zvedavých divákov, ktorí v pravom kúte stáli, konečne strmný pozor obráťac na predsedníctvo, usadil sa pri všeobecnej tichosti.

„Karol Stuart, kráľ Anglie!“ stanúc začal Brandshav „zástupcovia obyvateľstva Anglie dojatí sú veľkým nešťastím, ktoré sa v poslednie časy na národ náš uvalilo. Pôvodcom nešťastia tohoto ste vy. Parlament tedy oddal vás spravodlivému súdu, a v tomto ohlade stojíte pred námi, — hneď počujete vaše obvinenie.“ — Generál-prokurátor Coke chcel zaujať reč. „Ticho“ preriekol kráľ, keď sa pri tom paličkou dotknul jeho pleca. Coke sa zhrozil, trhnúc sebou v najväčšom hneve sa obrátil. Hlávka z palice kráľovej padla na zem. Krátka ale hlboká pomätenosť vysadla na jeho tvár. Žiaden z prítomných neskočil zdvihnúť a podať odpadnutú hlávku kráľovi. Karol sa zohnul, zdvihnúť ju zo zeme a pripravil zase na palicu. Coke prečítal obvinenie. V ňom bol sám kráľ obžalovaný jako jediná príčina všetkého nešťastia, ktoré v jeho podlom tyranstve a vo vypuknutých následkom tohoto bójoch, svoj pôvod a prameň malo. Žiadal zápisnicu obvinenia, odpoveď kráľovu, a aby súdený bol čo tyran, zradca i vrah. Pod časom čítania zápisnice obracal Karol pokojný a tichý pohľad hneď na sudcov, hneď na obecenstvo: len ráz sa zdvihnul, obrátil sa za seba, a zase sadnul. Na obličaji jeho zrkadlila sa zvedavosť a lahostajnosť. Pri slovách: „Karol Stuart, tyran, zradca, vrah“ sa ticho a pokojne usmial.

Po prečítaní žaloby riekol Brandshav ku kráľovi: „Pane! počuli ste obvinenie, žiadame vašu odpoveď!“

Kráľ: Prv nežli by som odpovedal, žiadal bych vedieť, kto bol pôvodcom toho násillia, ktorým som sem došikovaný. Len pred krátkym časom zdržoval som sa na ostrove

Vight, a stál som vo spojení s obomá komorami parlamentu; tedy jakým násilím; — rozumiem zákonné, a nie násilie zbojníkov a vrahov — a prečo ma odtiaľ odvedli? a neviem akým právom z miesta na miesto vláčili? Hneď keď toto poznám, dám odpoveď.

Brandshav. Keby ste boli pozorovali na slová, ktoré vám pri príchode povedané boly, poznali by ste pôvodcov násilia. Ešte ráz sa vám, menom ľudu Anglie, ktorý vás za kráľa zvolil, nakladá, aby ste mu dali určitú odpoveď.

Kráľ. Pane! to by som špatne lhal.

Brandshav. Keď neuznávate moc a právo súdovej stolice, tedy sa i bez ďalšieho vyšetrovania bude proti vám pokračovať.

Kráľ. Anglia temer od tisíc rokov nebola volebným lež dedičným kráľovstvom, tedy mi reknite jakým právom som semká povolany? Tu stojí načelník Cobbet, zpytajte sa ho, či ma neodvliekol z ostrova Vight s násilím? a kde sú lordi? nevidím žiadnych čoby tvorili parlament? V parlamente má byť prítomný kráľ, či toto znamená kráľa uviesť do parlamentu?

Brandshav. Pane! súd žiada určitú odpoveď. Keď sa to, čo sme o záležitosti tejto hovorili nedostatočným zdá byť vám, nám sa zdá, že je založené na vážnosti božskej a na vážnosti vlasti i národu nášho.

Kráľ. To nerozhodne ani vaša, ani moja mienka.

Brandshav. Súd vás nepočul a on vedľa predpisu nad vami rozhodne. Odviest väzňa!! Súd sa odročí na budúci pondelok.

Shromaždenie sa rozišlo a kráľa vyprevádzala tá istá stráž, čo ho bola dovedla. Keď stal zhladnul onen meč, čo ležal na stolíku pri berle. „Já sa toho nelakám“ hovoril a ukázal naň paličkou. Keď schodami šiel, ozýval sa krik: „právo! právo!“ väčšina ale kričala: „Živ Bôh kráľa! Sláva jeho Veľičenstvu!“

Na druhý deň zišlo sa opäť 62 údov do zasadnutia. Pri zahájení nariadil predseda všeobecnú tichosť, no vzdor tomu vstúpivší kráľ bol uvítaný s veľkým pokrikom. Pri vyšetrovaní javily obe stránky veľkú rozhorčenosť.

Brandshav. Pane, ani vy, ani krem vás iný nemá práva protivit sa vynesenému výroku, súd zasedá z naloženia obyvateľstva

Anglie, ktorému jako predchodcovia vaši i vy zovpovedni ste!

Kráľ. Lhal by som; ukážte mi takého predchodcu.

Brandshav. Pane! my nesedíme pred vašim súdom, aby sme otázky vaše zodpovedali; bráňte a zastávajúte sa proti žalobe: vinný, nevinný. —

Kráľ. Ešte ste neočuli moje dôvody.

Brandshav. Proti výroku najvyššieho súdu niet dôvodov!

Kráľ. Ukážte mi taký súd, čo dôvody oboch strán nevypočuje!

Brandshav. Toto je! Sergeant! väzňa preč!

Pokojnou a tichou myslou obrátil sa Karol k ľudu, a prehovoril miernym ale prízvučným hlasom tieto slová: „Rozpomeňte sa na to, že kráľ Anglie odsúdený bol bez toho, aby mu dovolené bolo bývalo predniesť dôvody jeho nevinnosti.“

Temer jedným zvukom zavznelo: „Bôh živ kráľa!“

Podobné výjavy opätovaly sa 23. januára. Dňa 24. a 25. boli vyslychaní 32 svedkovia, a temer bez rokovania vynesený súd na Karola jako tyrana, zradcu, vraha a nepriateľa vlasti. Scott, Martin, Harrison, Lisle, Say, Ireton a Love dostali nariadenie, súd tento vystaviť. Len 46 údov bolo v zasadení. — Dňa 26. bolo 62 prítomných. Pri zamknutých dverách radili sa o výroku predošlého zasadenia, a bez všetkej zmeny ho i prijali. Zasadenie, na ktorom sa súd formálne vyroknuť mal, bolo odročené na druhý deň. Dňa 27. na poludnie, po dvojhodinovej predbežnej porade bolo zasadenie jako obyčajne s prečítaním mien otvorené. Pri mene Fairfax odpovedal z uzadia jednej pavlače ženský hlas: „ten má viac rozumu, lež by tu bol!“ Po okamžitom rozochvení pokračovalo sa v čítaní. Prítomných bolo 67. Pri vstúpení kráľa strhnul sa besný krik. „Právo! spravdливость! vyšetrovanie! súd!“ znelo na všetky strany. Rozsršení vojaci behali sem i ta, aby zaviedli pokoj. Nektóri dôstojníci, zvlášte poručník stráže Axtel, ten krik napomáhali. Roztratené po dvorane hrbočky ľudu s krikom súhlasili. Väčšina ale zhrozená nad tým mlčala.

Prv než miesto zaujal kráľ, hovoril ku Brandshavovi:

Pane! rád bych slovíčko prerieci: nádejem sa, že vám reč moju pretrhnúť, nezavdám príčiny!

Brandshav. Budete hovoriť keď na vás rad príjde, teraz počujte výrok!

Kráľ. Pane môj, ak vám ľúbo dovoľte mi len na krátce, rád by som bol vypočutý. Nebudem na dlho vašu trpezlivosť nadužívať. Nevynutný súd —

Brandshav. Budete vypočutý keď na to čas príjde: najprv vyslúchajte sudcov!

Kráľ. Želal by som — čo poviedať chcem vzťahuje sa na sudcovský výrok, lebo pane môj, nepríjemné je prenáhlený súd obanovať a neskoršie odvolávať.

Brandshav. Vypočujeme vás pred prečítaním, dotedy ale držte sa ticho!

Na zabezpečenie toto vyrazil sa na kráľovej tvári nový rozmar, a Brandshav pokračoval: „Páni moji! všetkým vám je známe, že prítomný väzeň už viackrát povoláný bol pred súdnu stolicu túto, a spolu požiadaný, aby odpovedal na to obvinenie, ktoré proti nemu jako zradcovi, buričovi a rušiteľovi verejného pokoja menom národa nášeho zodvihnuté bolo. —

„Nie je pravda! hanobná lož! len menšina národu obviňuje kráľa!“ zkríknul ten istý hlas čo odpovedal pri mene Fayrfax, „kde je ten národ? on nesúhlasí so súdom! Olivier Cromvell je zradca a burič!“

Celé shromaždenie ztŕplo, a uprelo zrak na blízku pavlač.

„Dolu s tou mršinou!“ zkríknul Axtel „vojaci páľte na ňu!“ Po hlase poznaná bola Lady Fayrfax.

Nastúpil všeobecný zmatok. Vojaci sa rozbehli na všetky strany, chtiac hrozbou zaviesť poriadok. Konečne po veľkej práci a biednom namáhaní nastala tichosť. Brandshav pokračoval, lícac tú urputnú zafatosť, dla ktorej Karol na zdvihnutú proti nemu žalobu odpovedať zdráhal sa; zjavnosť a všeobecnosť proti nemu vynesených žalôb, vín a priestupkov, osvedčiac, že ačpráve súdobná stolica s vyneseným výrokom úplne súhlasí, predsa sa pred jeho prečítaním väzňovi svoboda dáva, slovne sa brániť v tom smere aby spravodlivosť a nestrannosť sudcov neobrazil.

„Ja žiadam“ začal kráľ „aby som vypočutý bol v barvenej dvorane pred lordami

a veškerým obecnstvom parlamentu, lebo chcem návrh zdeliť, ktorý čelí viacej ku pokoji vlasti, ku svobode mojich poddaných, neželi k osvobodzeniu osoby mojej.“

Živý pohyb nastúpil medzi sudcami a celým shromaždením; priatelia i nepriatelia horeli zvedavostou k akému cieľu asi mieri žiadosť kráľova, totiž konferencia oboch komôr? a jaký návrh by chcel urobiť? Nastalo rozličné bádanie, väčšina ale bola tej mienky, žeby Karol v prospech svojho syna postúpil chcel korunu. Lež akýkoľvek bol cieľ reči kráľovej, dosť na tom prekvapenie bolo všeobecné, lebo odporná strana vzdor jej triumfu nerátala na to, že takýmto spôsobom ztratí z vypočítovaného času, ba vystaví i svoje víťazstvo novým nepredvídaným premenám. — I na tvárach samých sudcov zrejma bola pomätenosť a neurčitnosť. Pre odstránenie tohoto osvedčil Brandshav, že prosba a návrh kráľov je puhy slepý nápad, s nimž ufá podvrátiť výrok súdu, a tak zachrániť svoj vlastný život. — Pre mienku túto strhla sa dlhšia hádka a rečnené bolo s veľkou rozhorčenosťou pro et contra. Karol ešte tým dotieravejšie žiadal aby bol vypočutý, ale krik a lárma vojakov zadusily jeho slová. — Ba ano i obrázajúce hlasy a činy sa daly počuť a vidieť. Jedni si pozapalovali do fajek, a kadili do tváre kráľovej; druhí ho podobne s nezdvorilým posmechom dymom ofukovali; tretí surovými a hrubianskymi výrazami mrmľali proti zdľhavosti vyšetrovania. Axtel sa smial a na miesto zavedenia poriadku všetko to trpel. Darma sa obracal kráľ proti nim, chtiac hneď posunkami, hneď slovami jich pozornosť na seba obrátiť, a vo dvorane aspoň na malé okamženie tichosť zaviesť. Krik: právo! vyšetrovanie! súd! dostal za odpoveď. Rozmrzený temer bez seba vykřiknul zúfalo-náruživým hlasom: „počujte ma! počujte moju reč!“

„Právo! právo! súd!“ bola odpoveď.

Oberst Dovns, spoločnen súdu chcel rozmrzený k slovu, a daromné bolo namáhanie susedov Cavley-a a Varton-a aby ho zdržali.

„Či sú srdcia naše z kameňa?“ vykřiknul srdnate „či sme už ani ľudia nie?“

„Vy zkazíte nás, a vás s námi!“ pretrhnul ho Cavley.

„Nedbám čo za to i hneď život nasadím, ba i musím!“

„Či máte rozum Oberst? čo myslíte? nemôžete sa tichšie držať?“ upomenul ho predseda.

„Nie!“ okriкнуl ho Dovns. „Milord! moje svedomie je nie na tolko zkazené, aby povolilo odstrčiť túžobnú žiadosť tohoto väzňa; ja žiadam, aby sa zasadnutie ukončilo, a o veci tejto zavedla porada!“

„Keď je to žiadosť jedného zo spolučlenov, tedy sa zakončí!“ hovoril Brandshav. Stali a šli do bočnej dvorany.

Sotvy že vkročili dnuka, začal Cromvell nemilo doliehať na Dovnsa a robíť ho zodpovedným pre neporiadok i nesnadky, ktoré bol natropil. — V prvom zmatku nevedel Dovns čo odpovedať, no bránil sa a tvrdil potom, že návrhy kráľove snáď blahonosné byť môžu, že čo kráľ za dobré a užitočné uznáva, nemá sa bez všetkého výsluchu zatratíť, že aspoň ľudskosť so sebou donáša, aby sa vypočul; že sa šetriť majú zákony všeobecného práva oproti kráľovi. Cromvell počúval ho nevrle, a prechodiac sa, reč jeho často pretrhnuť.

„Konečne“ zvolal opovrzklive „sme sa o tak závažných dôvodoch p. Obersta presvedčili. To sú tedy ktoré vás pohly, ba nútily, nás v tak vážnych záležitostiach pretrhnúť? a či on nevie že má prácu so mnou s najsvetlejším človekom okršleku? je to slušné, že celá súdobná stolica skrze nesriedenú myšlienku jedného človeka v pokračovaní pristaviť sa musí? Síce základ je zrejmy, on by svojho predošlého priateľa rád vysvobodit. — Zakončme poradu a vráťme sa k povinnosti.“ Daro podporovali mienku Dovnsovu Harvey a iní, po pol hodine zasadla súdobná stolica a Brandshav vyjavil kráľovi, že jeho žiadosť je odvrhnutá.

Karol bol premožený a len slabo už nahliehal na svoju žiadosť.

„Jestli viacej k tomu nič pridať nemáte“ hovoril Brandshav, „tedy pristúpime k prečítaniu výroku.“

„Ja viacej nechcem nič pridať,“ odpovedal kráľ, „jedine žiadam, aby moje reči prišly do zápisnice.“

Bez všetkej na to odpovedi dal mu Brandshav znať, že počuje hneď výrok nad

sebou; prv ale nežli by prečítanie bol nariaďil, obrátil sa dlhou rečou na kráľa, v ktorej z novu kreslil všetky jeho priestupky a jemu pripísal všetko nešťastie, ktoré zapríčinila meštianska vojna. Reč bola ostrá, horkostiplná, ale vážna, a bez urážlivých výrazov, no nie bez pomstyžiadosti. Kráľ ju sprevádzaľ bez pretrhnutia s ustavičným pozorom. Čím ale sa viac koniec blížil, tým nápadnejší nepokoj sa ho zmocňoval, a keď rečník dokončil, chcel prerieciť, lež Brandshav prekazil slová jeho, dajúc rozkaz, aby prečítaný bol výrok súdu. —

„To je mienka a jednohlasný výrok súdu,“ hovoril po zakončení Brandshav, a celé shromaždenie vstalo, na znak, že súhlasí.

„Pane!“ preriekol strmo kráľ, „chcete aspoň jedno slovo počuť?“

Brandshav. Po prečítaní výroku viac nie!

Kráľ. Viac nie!!

Brandshav. S vaším dovolením pane, nie! Sergeant! s väzňom preč!

Kráľ. Ja môžem i po výroku hovoriť — s vaším dovolením — pane, ja mám právo i po výroku slovo — s vaším dovolením — počkajte. — Ten výrok pane — ja hovorím že. — Mne nedovolia vraveť — myslíte potom — kráľovi nedovolia — akú môžu spravodlnosť druhý očakávať!?

Obkľučili ho vojaci, zdrmali zo stolice a odvlekli na miesto, kde čakal naň — otvorený žalár. — Idúc schodami, premiest musel tie najsurejšie urážky. Jedni metali mu pod nohy horiace fajky; druhí ho ofukovali dymom, a revajúc: „právo! súd!“ rútili sa za ním. — Ale do křiku tohoto miešali sa i slová: „živ Bôh jeho Velicanstvo! sláva kráľovi! Bože vysvobod kráľa z rúk tyranov!“ a zakaľ nebolý dvere väzenia za ním zatvorené, vzdor príkazu Axtelovho zostali mnohí obnaženými hlavami stáť, tak že tento vo veľkej rozhorčenosti preto na nektorých ruku vztiahnul. Šli do Whitehallu; z oboch strán cesty stálo vojsko; nescišlné množstvo ľudu dívalo sa z brán a obľokov, zväčša mlčiac, alebo plačúc, hlasné modľitby odsielalo k Bohu za vysvobodenie svojho kráľa.

Vojsko sa kým dial tým viac množilo, sláväc svoj podľý triumf výkřikami: „právo!

súd! smrť!“ Karol pred tým málo zronený obsiahol zase svoj rozmar, a vychádzajúc z temnice, hovoril: „nevolné vojsko, za turák revalo by tie isté slová i na svojich dôstojníkov!“

Sotvy že došiel do Whitehall obrátil sa ku Herbertovi s týmito slovami:

„Viem, že nektorí až po dnes mi verní lordi sa postarajú o to, aby ma aspoň posledníkraf a na večnú rozlúčku videli; som im povďačný; môj čas je krátky a drahý, želal by som ích bude-li možné upotrebiť, čo viem, že mi nepripíšete za zlé, keď túžim poslední raz vidieť moje vďačné deti. Dobrodenie čo preukázať mi môžu ti, ktorí ma milujú, je vrúca modlitba za mňa.“ — Na to žiadal svoje deti, princeznu Elizabethu a vojvodu z Gloucester, ktorý stál pod dozorstvom oboch komôr ku sebe, podobne i Juxona biskupa londynského. Na druhý deň prišiel biskup do S. Jamesu, kde i kráľ dovedený bol. Juxon sa zahrúžil.

„Milord!“ preriekol kráľ „nehajme to tak, lebo moja záležitosť nedovoľuje sa s takými maličkostami zaneprazdňovať. — Chcem sa pripraviť pred obličaj Vševedúceho, pred nímž v krátkom čase sám počet klášť budem zo skutkov mojích. Nádejem sa, že ma vypravíte ta v pokoji, buďte tak laskavý, a podporujte ma pri skutku tomto. Nehovorme viac o strašných hrôzách, v ktorých sa nachodím — nie — ti ukrutníci žijú po mojej krvi, nech ju tedy majú! staň sa vóla Pána! Bohu ďakujem, všetkým zo srdca odpúšťam, — ale viac o tom ani zmienky!“

Ostatok dňa strávil v nábožnom rozhovore s Juxonom. Už pred príchodom biskupovým postavil Hacker do kráľovej izby dvoch vojakov, a na prahu stojacia stráž pretrhovala často rozhovor jeho otváraním dvier, chtiac sa v každom okamžení presvedčiť či je kráľ skutočne dnu. — Vojvoda Richmond, Marquis Hertforth, gróf Southampton, Lindsey a iní prišli kráľa navštíviť, čo on ale nedopustil. Šľachtic v službe princa z Vales doniesol list. Kráľ pokynul, aby bol vpustený. Prečítal list, hodil ho do ohňa, a dajúc odpoveď, posla prepustil. Na druhý deň 29. prišiel biskup zase do S. Jamesu. Po skončených raňajších službách božích dal kráľ domiest malú kasničku, v ktorej bol križ rádu

Juraja a ešte dakýsi druhý, ale oba zlomené.

„Pozrite!“ hovoril otvoriac ju k Juxonovi a Herberthovi „toto je všetko moje bohatstvo, čo defom poručiť môžem.“

Keď dovedené deti videly svojho otca zarmútily sa. Dvanásťročnej Elisabethe vypadly slzy na útlu tvár, vojvoda z Gloucesteru ale, osemroční, vidiac sestru slziť, pustil sa do hlasitého plaču. — Karol si jich posadil na kolená a rozdelil im oné drahocennosti; potešoval dcéru a radil jej, ktoré by, ku posile proti kňazstvu knižky čítať mala. — Naložil jej povedať bratom: že on nepriateľom odpustil; matke: že na ňu často myslel a že ju tak v poslednom ako v prvšom okamžení obapolnej lásky miloval. Na to obrátac sa k mladému vojvodovi hovoril: „Moje dieťa! daj dobrý pozor, čo ti chcem povedať; ti chcú tvojmu otcovi hlavu odtiať!“ — Dieťa sa zhrozilo a vážny pohľad obrátilo na kráľa. — „Daj len pozor! ti mi tedy chcú hlavu odtiať a teba snad za kráľa zvoliť; ale daj dobrý pozor, čo ti poviem; ty nebuď kráľom zakiaľ tvoji bratia Karol a Jakub žijú, lebo jestli jich dopadnú, i tých o hlavy skrúta a naposledok i tebe hlavu zosním, ja tedy jako tvoj dobrý otec ťa prosím, aby si sa za kráľa zvoliť nikdy nedal!“

„Radšej sa na kusy rozsekať dám!“ vykriklo cele vo výtrznosti dieťa. Kráľ ho s radostou a nadšením objal a postavil na zem. Vyobjímal i dcéru a dal im požehnanie, prosiac Boha, aby milosť jeho bdela nad nimi. Potom vstal a povedal Juxonovi, aby jich odvedli. Deti fíkalý, a on chtiac sa zdržať síz oprel hlavu do obloka. Dvere sa otvorily a deti chcely preč. V tom kráľ skočil z obloka, objal ích znovu a požehnal ešte raz. Konečne sa vytrhol z ích náručia, a začal sa s biskupom a Herberthom, jedinými to svedkami tohoto smutného deja nábožne modliť.

V ten istý deň zasedala súdobná stolica a určila čas odpravy na deň 30. januara 1649 medzi 5. a 10. hodinou. Lež podpis výroku zaval prácu i namáhanie. Darmo sa postavili dvaja či traja náruživci na samé dvere dvorany, aby nútily tých súdruhov, čo do nižšej dvorany ujst chceli mená svoje podpisovať; ba mnohí i z tých čo s výrokom smrti súhlasili, zdráhali sa poďeň mená svoje

vyznačiť. Takrečeno len sám Cromvell bol veselý a bezočivý, robiac krik a lárnu po celej dvorane. Keď sa samotretí podpísal streknul Heimrith Martinovi, ktorý pri ňom sedel perom do tvári, čo mu tento podobne odvetil. Oberst Ingoldsby, jeho strýk, ktorý síce medzi sudcov zaznačený, ale nikdy prítomný nebol, vošiel teraz náhodne do dvorany. „No ale teraz nám neuvrzne!“ vykriknul Cromvell, a zmocniac sa ho, so satanským úšklebom pomocou pár členov, nútil ho pero vziať, a sám mu ruku vedúc, meno podpísať. Konečne sossbierali 59 podpisov, z ktorých ale nektoré tak nezretelne písané boly, že ich prečítať sotvy možné bolo.

Oberst Hacker, Hunks a poručík Phayre boli poverení s odpravou. Darmo sa namáhali Albert Joachim a Adrian Pau vyslancovia, doraziac pred piatimi dňmi do Londyna, obdržať výsluch pred parlamentom. Ani osobná prosba, ani návšteva, ktorú Fayrfaxovi a Cromvellovi urobili, to nemohla vyprostriedkovať. Z razu obdržali nenazdajnú zprávu, že prijatí byť môžu o dvoch vo vyššom a o troch hodinách v nižšom parlamente. Náhle a radostne sa ustanovili prednesúc cieľ svojho vyslatia. Sľúbená jim bola odpoveď, ale pri návrate uzreli pred Whitehallou prípravy k odprave. Po príchode obdržali návštevu od ministrov Francie a Španielska, ale ani jeden sa nemôhol s ich náhľadami sjednotiť. Prvý sa kojil s tým ubezpečením, že tento trpký výjav hroznej drámy dávno predvidel, a k jeho odstráneniu všetko možné urobil; druhý zase tým, že do veci tejto sa miešať, neobdržal ešte odo dvora žiadnu úpravu, ale že ju v každom okamihu očakáva. Na druhý deň, 30., okolo poludnia zablesnul obom Holanďanom blesk nádeje, keď viedli druhý rozhovor s Fayrfaxom v dome jeho tajomníka. Jich príchod urobil na neho veľký dojem, tak že sa konečne odhodlal všetku nečinnosť na stranu odložiť, a hneď do Vestminstra ísť, aby určenej osudnej hodiny aspoň predĺženie obdržal. Keď ho vyslanci opustili, stretli pred samým tým domom jeden odboj jazdcov, ktorý poriadok robiac, ľud z mesta toho odstraňoval. Všetky východy z Whitehallu, a všetky k nemu vedúce cesty boly zastúpené vojskom, a všeobecne hovorené bolo, že je všetko pripravené, i kráľ že na skutku dovedený bude. Cromvell, Hunks,

Hacker, Axtel a Phayre zišli sa v čas ráno vo Whitehalle v izbe čo susedila s tou, v nejž Irreton a Harrison vedno spali, aby ostatní dej tohoto vyšetovania, totiž poručenie katovi vydať, a kráľa na miesto odpravy odviešť mohli.

„Oberst“, preriekol Cromvell k Huncksovi, „na vás je rad písať a podpísať,“ a keď sa Huncks zdráhal vykriknul: „Oberst! čo to za svevola!“ Podobne Axtel vyvriavajúc mu takto hovoril: „Pane Oberst! vy mne veľký posmech robíte. Loď beží do prístavu a vy chcete plachty prú ztrhnúť ako kotva pustená je!“ Lež Huncks zostal na svojom. Šomrajúc zasadnul sám Cromvell k stolíku, napísal rozkaz, a dal ho cieľom podpisu Hackerovi, ktorý to i bez ďalšieho zdráhania podpísal.

Práve v tomto čase vstal Karol po štyr-hodinovom tuhom spánku z postele.

„Mám veľmi vážnu záležitosť skončiť, preto musím včas stať!“ hovoril k Herberthovi. Keď ho tento vo vytrhnutí a zmatku, s menšou šetrnosťou jako obyčajne česal, tedy Karol takto k nemu hovoril:

„Prosím fa, rob tak ako obyčajne. Ač-práve hlava táto na pleciach dlho stáť nebude, predsa chcem dnes tak pripravený a okrášlený byť, ako mladý zať!“

Keď sa obliekal, žiadal dve košele.

„Skutočne“ hovoril, „povetrie je chladné, môhol by som sa zimou zatriasť, čo by nektorí strachu pripísali, a ja nechcem, aby sa také dačo o mne nazdávať mohli.“

Sotvá sa brieždilo, vošiel biskup a začal ako obyčajne svoje náboženské obrady. Keď prečítal 27. kap. z ev. Matusa, zpýtal sa ho kráľ, či tú historiu v jeho položení za najprihodnejšiu drží?

„Prosím Vaše Veličanstvo! je to dla kalendára ev. dnešnieho dňa.“

Karol sa cítil pri slovách týchto veľmi dojatým a vykonával svoju modlitbu s dvojnásobnou nábožnosťou. Okolo 10. klopané bolo na dvere. Herberth stál nepohnute. Silnejšie klopanie sa opätovalo.

Kráľ. Pozri, kto je to!

Herberth. Oberst Hacker.

Kráľ. Môže dnu!

„Sire!“ počal oberst temným a trasavým hlasom, „okamženie, v ňomž do Whitehallu ísť máte, je tu. Vaše Veličanstvo má ale

k sossbieraniu potrebných síl a zmužilosti jednu hodinu predĺženia obdržať.“

„Hneď idem“ odpovedal kráľ, a obráťac sa k Hackerovi, kázal mu, aby ho zanechal na chvíľku samotného. Po pár minútovej tichosti chytil biskupa za ruku, a hovoril:

„Poďme, zhotujme sa na cestu! Herbert otvor dvere! Už ma Hacker dvaráz napomenul, že je už čas!“

Zišli do parku, cez ktorý istí mali do Whitehallu.

Tu čakalo naň viacej plukov pechoty a utvorili dvojad z oboch strán cesty. Množstvo hellebardierov s plápolajúcimi zástavami a hrmiacimi bubnami ubieralo sa ulicou. Hluk tento udusil všetky hlasy ľudské. Po pravej strane kráľa kráčal biskup a z lava s odkrytou hlavou oberst Tomlison, ktorého Karol, pohnutý preukázanou sebe počestnosťou prosil, aby ho v ostatnom okamžení neopúšťal. Cestou sa s ním zabával, hovoril o svojom pohrebe, a vyznačil osoby, ktorým sprievod a ostatnia počestnosť sverená má byť. Tvár jeho bola jasná, oči iskrily, krok silný a pevný, temer rýchlejšie kráčal nežli vojsko, ba divil sa nad jeho pozdním krokom. Jeden z vyslúžených dôstojníkov sa ho opýtal, či s vojvodom Buckinghamským na vražde otca jeho účasť nebral?

„Priateľko!“ riekol kráľ tichým, ale opovrhlivým tónom „keby inší hriech svedomie moje netlačil, tedy Boha za svedka volať môžem, že ho nepotrebujem prosiť o milosť!“

Keď prišiel do Whitehallu kráčal ľahko hore schodami, stúpajúc cez dlhú pavlač do určeného pokoja, kde zanechaný bol s biskupom, ktorý mu mal prislúžiť veľ. sviatosť Večere Pána. Nektóri z prehnanych kňazov, zvlášte Nye a Goodoin kloпали pod týmto časom ustavične na dvere hovoriac, že prosia o česť ponúknuť kráľovi svoju službu.

„Kráľ sa už modlí!“ odvetil im Juxon. Keď ale ani potom odstrániť sa nechceli, riekol kráľ k biskupovi: „Ďakujte jim menom mojím za ponúknutú službu, doložte ale, že nedopustím, aby sa v poslednom okamžení so mnou, keď sa predtým ustavične proti mne modlili; ak chcú, nech sa modlia za mňa a ja jim budem povďačný.“

Na tieto slová sa utiahli, a kráľ pokľaknúc prijal Večeru Pána z rúk biskupových. Po skončenom svätodeji vstal žive a hovoril:

„Milorde! teraz idú tie ukrutnosti; ja jim zo srdca odpúšťam; som hotový na všetko, čo nasledovať bude.“

Z pripraveného obedu nechcel nič okúsiť.

„Sire!“ vyvriaval mu Juxon „ste dáky nevrlý; už je studené, môže vám na popravíšti dáka slabosť — —“

„Máte pravdu!“ odpovedal kráľ, užil kus chleba a vypil pohár vína.

Bola jedna hodina. Hacker zaklopal na dvere. Juxon a Herberth klakli.

„Priateľ môj dávny! — vstaňte!“ — riekol kráľ k biskupovi, podávajúc mu ruku.

Klopanie sa opätovalo.

Kráľ kázal otvoriť.

„Choďte vopred, ja idem za vami!“ hovoril k Hackerovi.

Šiel cez dvoranu medzi dvojadom vojska. Množstvo mužov i žien s odvážením života dnu sa vtisnuvších stálo nepohnute opodiaľ stráže, modliac sa za odchodiaceho kráľa. Vojsko sa teraz chovalo pokojne a neprekázalo modliacim. Predošlej noci boly na konci dvorany vyložené zo steny dvere, ktoré vedly zrovna k čiernemu popravišti. Za čiernym lešením stáli dva mužskí odený rúchom námornickým. Kráľ kráčal k popravišti krokom majestátnym, a obracal svoj pozor na všetky strany. Prezeral ľud a chcel k nemu posledni-raz prehovoríť, ale vojsko obstúpilo to miesto, tak že zblížiť sa k nemu nebolo možné. — Obrátil sa tedy k Juxonovi a Tomlinsonovi s týmito slovami:

„Len vás vidím, tedy len od vás môžem byť i rozumený, obraciam tedy len k vám moje poslednie slová,“ a držal k ním krátku reč, na ktorú sa bol pred tým pripravil. Bola vážna, tichá, chladná, a oddôvodňovala pravdu, že opravdivá príčina nešťastia ľudu je šliapanie práva souverainity; kde ľud účasť v panovaní neberie, tam sú zavrnuté dve najzávažnejšie podmienky svobody a pokoja vlasti. Pod rečou trknúl volakto do meča.

„Nepokazte ten meč, lebo by mi móhol väčšiu bolasť spôsobiť!“ hovoril kráľ; a keď po skončenej reči opäť nektó k nemu blížil sa, starostiplným strachom vykriknul:

„Dajte pozor na ten meč! pozor dajte na meč!“

Hlboká a nemá tichosť opanovala všetko. Keď čiapku na hlavu kládol, obrátil sa ku katovi s otázkou, či mu vlasy nezavadzaju?

„Prosím Vaše Veličanstvo“ uklonil sa tento, „ráčte vlasy dobre pod čiapku upraviť!“

Juxon. Sire! ešte jeden krok urobíť máte, ten plný je hrôzy, strachu i ukrutnosti, no krátkeho trvania. Myslite si, že s ním vykonáte dlhú, dlhú cestu, on vás preniesie zo zeme do neba!

Kráľ. Vďačne mením porušiteľnú korunu s tou, o než žiadnej starosti, ba ani tieň obávania mať nebudem.

Na to opäť obrátil sa ku katovi s otázkou či mu už vlasy zavadzať nebudú? Zložil zo seba kepeň a kríž sv. Juraja. Ostatnie dal biskupovi hovoriac: „vzpomeňte si pri tomto na mňa!“ Potom zobliekol kabát, a zahodil na seba kepeň. Obzeral klát a riekol ku katovi:

„Položte ho tak, aby pevne stál!“

„Nepohnute stoj, Sire!“

„Ešte sa na krátke pomodlím, a keď zdvihnem ruku, potom —“

Sosbieral sily, hovoril pár slov sám k sebe, ale hlasom nesrozumiteľným, upial zrak k nebu, klaknul a položil hlavu na klát. Kat sa dotknul jeho vlasov, aby jich celkom pod čiapku vpravil.

„Čakaj, kým ti znak dám“ vykriknul kráľ mysliac, že už zahnal.

„Áno, budem čakať naň Sire, keď sa vám tak líbi!“ odpovedal tento

Po kratulinkej chvíli dal kráľ spomenutý znak. Kat zdvihol meč a on s celou vážnosťou držal nepohnute hlavu na kláte. — Meč padnul, a hlava odskočila na prvé zatatie. —

„Hlava zradcu!“ vykrikol kat, keď ju krvou sliatu zdvihol a ľudu ukázal. Dlhý, tupý výraz bolesti a ľútosti zavznel okolo Whitehally. Množstvo ľudu rútilo sa na popravište ku samému klátu a zmáčalo šatky v krvi kráľovej. Dva oddiely jazdcov blížiac sa z odporých strán vždy viac a viac, rozprásily konečne všetkých. Keď zostalo popravište čisté a od ľudu opustené, odnesli mŕt-

volu preč. Bola vložená do určenej už pred tým truhly. Cromvell žiadal vidieť mŕtvolu, dlho ju pozorne obzeral, zdvihol vlastnými rukami hlavu, jako by sa presvedčiť chcel, či je skutočne dobre odfatá.

„Bolo to dobre konstruované telo,“ riekol „slubovalo dlhé živobytie.“

Truhla zostala ešte za sedem dní vo Whitehalle. Tisk ľudstva bol náramný, ale len málo dostalo povolenie dnuhá. Dňa 6. februára nariadil nižší parlament, oddať mŕtvolu Herberthovi a Mildmayovi s doložením, aby uložená bola v hrade Vindsoor v kapli Sv. Juraja, kde spočíval i VIII. Jindrich. Uložili ju bez všetkého skvosu i pompy. Šesť koní zapriahnuté bolo vo voze, na ňomž ležala mŕtvola. Za ním nasledovali iné štyri čierne vozy, v ktorých sedeli poslední verní slúžobníci Karlovi, ktorí ho odprevádzali na ostrov Vight. Na druhý deň s povolením parlamentu prišli vojvoda Richmond, marquis Hertfort a biskup Juxon do Vindsooru, aby prítomní boli poslednej počestnosti kráľovej. Na truhlu dali vyrezať len slová:

Karol kráľ.

1649.

Keď mŕtvola skrze poručníka bradu do káple doprovozená bola, zmenilo sa pred tým čisté a jasné povetrie. Začal padať sňah, takže čierne samatové pokryvadlo sňahom pokryté celkom biele ostalo. Sluhovia kráľovi videli v tejto náhlej zmene pokryvadla čistú kráľovu nevinnosť. Keď došli na určené miesto chcel biskup Juxon dľa anglického obradu vykonať posledniu počestnosť, lež gouverneur nedovolil, hovoriac, že parlamentom predpísané obrady tak pre kráľa jako i pre druhých platné sú. — Poslúchli. — Nekonali sa tedy žiadne posvätné obrady, a keď truhla do krypty zpusená bola, gouverneur zamknul dvere na kápli.

Petruškin.

Literárne, umelecké a vzdelanostné zprávy.

Historického románu „**Morie Beňovský**“ vyšiel v preklade pani Mariny Bobulovej sošit deviaty a desiaty. Pôvodkyňa „Mühlbachová“ sa vlastne menuje „Louise von Mundt.“

Pán **Franko Chvojnický** vydal v T. S. Martine i druhý sošit dielka svojho „Smejme sa!“ Cena 10 kr.

Tajomník Matice Slovenskej v T. S. Martine pán **Fr. V. Sasinek** je podľa Zukunftu

od učenej spoločnosti v Prahe „pro český jazyk a literaturu“ za dopisujúceho člena spoločnosti tejto zvolený.

Náš spolupracovník prof. **Jozef Nedobry** bude vydávať od nového roku zábavnopoučný mesačný časopis pre slovenskú mládež pod názvom „**Dennica**.“ Predplatok celoročne 2 zl., polročne 1 zl. Jestli počet predplatiteľov vyjde na 300, bude „**Dennica**“ mesačne na 1½ hárku vychádzať;

vyjde-li ale na 400, pripojí sa k nej príloha polhárková pod názvom „**Slovenský učiteľ**.“ Podujatie toto porúčame najvрейšie čtenému obecnstvu nášmu, mládeži ale v mene „**Dennice**“ privolávame:

„Okolo mňa šuhajičko, okolo mňa,
Jako vtáča jarabáča okolo pňa.“*)

*) Program „Dennice“, nakoľko stačila zásoba, posielame s číslom týmto čo prílohu.

Listáreň redakcie.

P. J. K. v R. Všetky čísla „Orla“ sme Vám odoslali; dozaista nie je naša vina, keď Vám 10. č. nedošlo. Vôbec naše pošty v Uhrách nemusia byť veľmi dobre sriadené, keď celé pakle naši predplatelia nedostávajú. Prosíme pri tejto príležitosti všetkých našich predplatiteľov, aby svoje nedošlé čísla do konca januára reklamovali, bo potom dáme úplný ešte zaostály ročník sviazat. Jest toho ešte sotvá 40 exemplárov. — **P. D. L. na P.** Prácu zadržime pre seba. — **P. J. Š. v K.** Nieto u nás hádam žiadneho časopisu, pri ktorom by sa fraktúry zlatiek nenachádzaly, obzvlášte, keď je predplatok štvrt- a polročný. Pravda je to obtížno, ale i u iných národov i celoročné predplatky sa neštíta fraktúr. — **P. Fr. VI. R. v H. St.** Chybujúci hárok sme Vám odoslali; z noviel sa dať na budúci rok použije. Roku

tohoto pre rozsiahlosť dvoch Vám známych povestí sa to stať nemohlo. — **P. A. M. v S.** S listom od 8. decembra sme 3 zl. predplatku, ale nie doplatku dostali. Tu musí byť dákasi mýlka. — **P. M. H. v L.** Ďakovať nemáte začo; 20 kr. zostáva na budúci ročník. — **P. A. S. O. v L.** 9 číslo sme Vám zaslali. Adressujeme vždy podľa udania Vášho. Pod Januarom sme pravda práce, respective básne rozumeli. — **P. M. Ph. v B.** Obidve básne sú podarené a iste sa uverejnia; ráčte ale udať krstné meno panej Vašej, o to Vás prosíme. — **P. J. D. K. vo V.** Básničky časom použijeme, ale od razu všetkým našim spolupracovníkom uhoveť nemožno. — **U. Š. sl.** na sem. v O. 1 zl. sme prijali, a tak celý ročník je zaplatený. — **P. J. B. v P.** Vašu knihu sme poručat nemohli, ponevác ste nám oznam o nej nezaslali.

Záverene slovo.

Hospodín a dobrí slovenskí ľudia dopomohli mi zakončiť celoročnú prácu. S XII. číslom je prvý ročník „Orla“ zakončený. Udržovanie časopisov našich je iste i hmotnou obetou, ktorú prináša ľud môj na oltár života a vzdelania svojho; ale je spoľu obetou i tých jednotlivcov, ktorí bez každého osobného zisku prinášali žertvy ducha svojho na oltár vzdelania národa nášho i v časopise našom. My zijeme ešte voždy vo veku, ktorý sa u zašlých už národov „hrdinským“ nazýva. A práve preto česť a sláva prináleží tým, ktorí bezzištne plody ducha svojho ukladajú do priecinkov posiaľ síce ešte nepatrnej vzdelanosti našej, ktorá ale predsa svedoctvo vydáva, že i námi zavieva duch umu, duch známosti, duch pravdy.

Vďaka teda všetkým mojim spolupracovníkom, storáz vďaka, keď ich práce ináčej odmeniť nemôžem; vďaka buď ale hlavne junošom dvom: riadnemu spolupracovníkovi môjmu **A. Sytnianskemu**, ktorý pri zostavení prvých troch čísel „Orla“ vlastne väčšiu mal účasť že ja, vďaka buď a zvláštna vďaka prof. **Jozefovi Nedobrymu**, ktorý bdel nad správnosťou reči časopisu prez celý rok, a obstarával s najväčšou ochotou všetko, k čomu sily moje dostatočné neboly.

Len tak i ďalej mlad moja!! —

„**OROL**“ bude s pomocou božou i v roku 1871 vychádzať, tak jako posiaľ v tom istom smere, a pod tými samými výminkami, len že posledného každého mesiaca.

T. Sv. Martin 31. decembra 1870.

Kalinčák.

Predpláca sa u redakcie v Turč. Sv. Martine:
celoročne 5 zl. 50 kr., polročne 2 zl. 80 kr., štvrtročne 1 zl. 50 kr. — Pre žiakov celoročne 4 zl. — Vychádza ročne vo 12 sošitoch 4—5 hárkov silných každého mesiaca na velikej štvorke.

Nakladateľ Ján Kalinčák. — Knihlačiarско-úcastinársky spolok v T. Sv. Martine.